

પ્રસ્તાવના ॥

। ધર્મસર્વસ્વાધિકારઃ ।

સર્વે જૈન ભાઈઓને માલુમ થાય જે આપણો આ જૈન ધર્મ સર્વ ધર્મો કરતાં વધારે સૂક્ષ્મ રીતે દયામય છે; અને તેથી તેમાં દયા સંબંધિ વિશેષ ઉપદેશ આપેલો છે; જૈનોઓની તેવી સૂક્ષ્મ દયા જોઈને આધુનિક સમયના અન્ય દર્શનીઓ તે સંબંધિ પોતાને મનગમતી ચર્ચાઓ કરે છે; પણ આ ગ્રંથ વાંચવાથી તેઓને પોતાને પણ જણાશે કે, આપણાં પુરાણ, સ્મૃતિ, ગીતા આદિક શાસ્ત્રોમાં પણ દયાસંબંધિ કેટલો વધો અમૂલ્ય ઉપદેશ આપેલો છે. વલી કેવલ દયાસંબંધિજ નહીં, પણ માંસભક્ષણનાં દૂષણો, રાત્રિભોજનનાં દૂષણો, કંદમૂલભક્ષણના દૂષણો. અળગલ પાણી વાપરવાના દૂષણો વિગેરે અનેક પ્રકારનો તે પુરાણો આદિકમાં ઉપદેશ કરેલો છે; તે ઉપદેશ અંચલગચ્છાધિપતિ આચાર્ય મહારાજ શ્રીજયશેખરસૂરીશ્વરે પુરાણો આદિકમાંથી ઓઘરીને અન્ય દર્શનીઓપર સ્વેચ્છા મહોદો ઉપકાર કર્યો છે. વલી તે આચાર્ય મહારાજ મહાન વિદ્વાન અને કવિચક્રવર્તી હતા. હાલ પણ તેમના રચેલા મહાન ગ્રંથો માંહેલા, જૈનકુમારસંભવ મહાકાવ્ય, ઉપદેશ-ચિંતામણિ, પ્રત્યોધચિંતામણિ તથા ધમ્મિહ્નચરિત્ર આદિક ઘણા ગ્રંથો દ્રષ્ટિ-ગોચર થાય છે. અને તે જોવાથી તેમની મહાન વિદ્વત્તા સ્વેચ્છા જણાઈ આવે છે.

જીમસિંહ માણેક.

अनुक्रमणीका.

आंक.	विषय.	धर्मसर्वस्वाधिकारः	पृष्ठ.
१	अहिंसानो महिमा	१
२	मांसभक्षणनां दूषणो	१०
३	ब्राह्मणानां लक्षण	१३
४	मैथुननां दूषणो	१७
५	ब्रह्मचर्यना गुणो	२२
६	क्रोधनुं स्वरूप	२४
७	क्षमानुं स्वरूप	२५
८	रात्रि भोजननां दूषणो	२८
९	तीर्थानां अधिकार	३०
१०	अणगल पाणी वापरवानां दूषणो	३२
११	तपनो महिमा	३६
१२	दाननुं माहात्म्य	४०
१३	अतिथिनुं स्वरूप	४७
१४	मधुमक्षणां दूषणो	४८
१५	कांदमूलभक्षणना दूषणो	४९
कस्तूरी प्रकरण.			
१६	द्वारकाव्य	५६
१७	दान प्रवचन	५६
१८	शील प्रवचन	५९
१९	तप प्रवचन	६१
२०	भाव प्रवचन	६३
२१	ग्रोध प्रवचन	६६
२२	मान प्रवचन	६८
२३	माया प्रवचन	७०
२४	लोभ प्रवचन	७३

श्रीजिनाय नमः
 श्रीजयशेखरसूरिणोधृतः
 धर्मसर्वस्वाधिकारः।

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, श्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥

आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषां न समाचरेत् ॥ १ ॥

अर्थ—धर्मनो रहस्य सांभळो, तथा ते सांजलीने
 धारण करी राखो; पोताने जे वावतो प्रतिकूल होय, ते
 परप्रते आचरवी नही. ॥ १ ॥

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निधर्पणच्छेदनतापताटनैः ॥

तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते श्रुतेन शीलैः तपो दया गुणैः ॥

अर्थ--जेम, कप, वेद, ताप अने तामन, ए चार
 प्रकारची मोनानी परीक्षा करायले; तेमज पंक्ति
 माणस, ज्ञान, शील, तप अने दयारूप गुणोणं करीने
 धर्मनी परीक्षा करे ले. ॥ २ ॥

वाधमुत्पद्यते धर्मः, कथं धर्मो विदुष्यते ॥

कथं न रथाप्यते धर्मः, कथं धर्मो विनश्यति ॥ ३ ॥

अर्थ--दया छे लक्षण जेनुं, एवो धर्म ठे; तथा प्राणी-
ओनी जे हिंसा ते अधर्म ठे; माटे हे वत्स ! धर्मनां अर्थि
माणसे प्राणीओनी दया करवी. ॥ ३ ॥

ध्रुवं प्राणिवधो यज्ञे, नास्तियज्ञस्त्वहिंसकः ॥

सर्वसत्त्वेषु हिंसैव, यदा यज्ञो युधिष्ठिर ॥ ४ ॥

अर्थ--यज्ञमां खरेखर प्राणीनो वध ठे; माटे हे युधि-
ष्ठिर ! यज्ञ हिंसा विनानो नथी, माटे जो यज्ञ करीए,
तो सर्व प्राणीओमां हिंसा आय ठे. ॥ ५ ॥

इंद्रियाणि पशून् कृत्वा, वेदां कृत्वा तपोमयीं ॥

अहिंसामाहुतिं कृत्वा, आत्मयज्ञं यजाम्यहम् ॥ ६ ॥

अर्थ--विष्णु जगवान् कहे ठे के, हे युधिष्ठिर ! इन्द्रियो-
रूपी पशुने करीने, तथा तपरूप वेदी करीने, अने दया-
रूपी आहुति करीने, हुं आत्मरूपी यज्ञ करूं ठुं. ॥ ७ ॥

यूपं छित्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्मम् ॥

यदैवं गम्यते स्वर्गे, नरके केन गम्यते ॥ ८ ॥

अर्थ--पशुने बांधवांनो यज्ञस्तंभ ठेदीने, तथा पशुने
हणीने, अने लोहीनो कर्म करीने, ज्यारे स्वर्गे जवातुं
होय, तो हे युधिष्ठिर ! पठी नरके कोण जशे !!! ॥ ९ ॥

महान्नारतनां शांतिपर्वमां प्रथम पदमां कर्तुं ठे के,

मातृवत्परदाराणि परद्रव्याणि लोष्टवन् ॥

आत्मवत्सर्वभूतेषु, यः पश्यति स पश्यति ॥ १० ॥

અર્થ--જે માણસ પરસ્ત્રીઓને માતાનીપેઠે જુએ છે, તથા પરદ્વ્યને ઢેકાંની પેઠે જુએ છે, તથા સર્વ પ્રાણીઓને વિષે જે પોતાનાં આત્માની પેઠે જુએ છે; તેજ તત્ત્વથી જોનારો છે. ॥ ૧૧ ॥

અહિંસા સર્વ જીવનાં, સર્વજ્ઞૈઃ પરિભાષિતા ॥

હૃદં હિ મૂલં ધર્મસ્ય, શેષસ્તસ્યાસ્તિ વિસ્તરઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ--સર્વ જીવોપ્રતે દયા રાખવી, એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલું છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનું મૂલ છે; અને વાકીનાં સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે. ॥ ૧૨ ॥

અહિંસા પ્રથમં પ્રોક્તા, યસ્માત્સર્વજગત્પ્રિયા ॥

તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન, કર્તવ્યા સા વિચક્ષણૈઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ--અહિંસા (દયા) સર્વથી પેહેલી કહેલી છે; કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે; માટે વિચક્ષણ પુરુષોએ સર્વ પ્રયત્ન કરીને તે દયાજ કરવી. ॥ ૧૩ ॥

યથા મમ પ્રિયાઃ પ્રાણા, સ્તથા તસ્યાપિ દેહિનઃ ॥

હિતિ મત્વા પ્રયત્નેન, ત્યાજ્યઃ પ્રાણિવધો બુધૈઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ--જેમ મારા પ્રાણ મને વહાલા છે, તેમ તે પ્રાણીને પણ તેના પ્રાણ વહાલા છે; એમ માનીને પ્રયત્ન પંક્તિતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૪ ॥

મરિષ્યામીતિ યદુઃકં, પુરુષસ્યેહ જાયતે ॥

શક્યસ્તેનાનુમાનેન, પરોઽપિ પરિરક્ષિતુમ્ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ--આ દુનીઆમાં “ હું મરી જશ ” એવા વિચારથી માણસને જે દુઃખ થાય છે, તે અનુમાનથી પરજીવનું પણ રક્ષણ કરી શકાય છે. ॥ ૧૫ ॥

ઉચ્ચતં શસ્ત્રમાલોક્ય, વિપાદભયવિહ્વલાઃ ॥

જીવાઃકંપંતિસંત્રસ્તા, નાસ્તિ મૃત્યુસમં ભયમ્ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ--નગામેલા શસ્ત્રને જોઈને, શ્વેદ અને જ્વરથી વિહ્વલ થયેલા જીવો, ત્રાસ પામતા થકા કંપે છે, કેમકે, મૃત્યુ સમાન વીજો જ્વર નથી. ॥ ૧૬ ॥

કંટકેનાપિ વિદ્વસ્ય, મહતી વેદના ભવેત્ ॥

ચક્રકુંતાસિશક્ત્યાથૈ, દિશ્ચિદ્યમાનસ્ય કિંપુનઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ--કાંટાથી વિંધાયેલા પ્રાણીને પણ જ્યારે મોટી વેદના થાય છે, ત્યારે ચક્ર, જાલું, તલવાર, તથા વગેરે આદિકથી ઘેરાતા પ્રાણીની વેદનાની તો વાત જ શી કરવી ? ॥ ૧૭ ॥

દીયતે માર્ગમાણસ્ય, કોટિં જીવિતમેવયઃ ॥

ધનકોટિં ન ગ્રહણીયા. ત્સર્વો જીવિતસિચ્છતિ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ--મરતા એવા પ્રાણીને ક્રોધ ધન અથવા જો જીવિત આપીએ, તો તે ક્રોધ ધનને ગ્રહણ નહીં કરે; પણ જીવિતને ગ્રહણ કરશે; કેમકે, સર્વ પ્રાણી જીવિતને રહે છે. ॥ ૧૮ ॥

યદયાત્કાંચનં મેરુઃ, કૃષ્ણાં દ્વાપિ હસ્થેધરામ્ ॥

સાગરં રત્નપૂર્ણંવા, નયતુલ્યમર્હિસ્યા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ--સોનાનો મેરુ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે, અથવા રત્નથી ઝરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અદ્વિ-
સાની તુલ્ય આવતું નથી. ॥ ૧૯ ॥

યો યત્ર જાયતે જંતુઃ, સ તત્ર રમતે ચિરમ્ ॥

તતઃ સર્વેષુ ઋતેષુ, દયાં કુર્વતિ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ--જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા
કાલસુધિ આનંદ મેલવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ
પ્રાણીઓપ્રતે દયા કરે છે. ॥ ૨૦ ॥

અમેઘ્યમધ્યેકીટસ્ય, સુરેન્દ્રસ્ય સુરાલયે ॥

સમાના જીવિતાકાંક્ષા, તુલ્યં મૃત્યુભયં દ્વયોઃ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ--વિષ્ટામાં રહેલા કીમ્બે, તથા દેવલોકમાં
રહેલા ઇન્દ્રને જીવિતની ઇચ્છા સરખીજ છે; અને વલી
તેઓ વન્નેને મૃત્યુનો ઝ્રય પણ તુલ્યજ છે. ॥ ૨૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાના, માજન્માપિહિ રોચતે ॥

નિત્યમાત્મનો વિષયે, તસ્માન્ધ્યેયા પરેષ્વપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ--સર્વ જીવોને અહિંસા જન્મથી માંમીનેજ
રુચે છે, માટે પોતાનેવિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ
પ્રાણીએ વર્તવું. ॥ ૨૨ ॥

જીવાનાં રક્ષણં શ્રેષ્ઠં, જીવા જીવિતકાંક્ષિણઃ ॥

તસ્માત્સમસ્તદાનાના, મમયદાનં પ્રશસ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ--જીવોનું રક્ષણ કરવું, તે ઉત્તમ કાર્ય છે; કેમકે,
વો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘલાં દાનોમાં

પ્રશંસા કરવા લાયક છે. ॥ ૨૩ ॥

अहिंसा प्रथमं पुष्पं, पुष्पमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वभूतदयापुष्पं, क्षमापुष्पं विशेषतः ॥ २४ ॥

ध्यानपुष्पं तपःपुष्पं, ज्ञानपुष्पं च सप्तमम् ॥

सत्यं चैवाष्टमं पुष्पं, तेनतुष्यन्ति देवताः ॥ २५ ॥

अर्थ--पेहेलुं पुष्प अहिंसा, वीजुं पुष्प इंडीओनो
निग्रह, वीजुं पुष्प सर्व प्राणीओमा दया, चोशुं पुष्प
विशेषं करीने क्षमा, पांचमुं पुष्प ध्यान, ठठुं पुष्प तप,
सातमुं पुष्प ज्ञान, अने आठमुं पुष्प सत्य ठे; एवी रीतनां
पुष्पोथी (पूजन करवाथी) देवताओ प्रसन्न आय ठे.

पृथिव्यामप्यहं पार्थ, वायावग्नौजलेऽप्यहम् ॥

वनस्पतिगतश्चाहं, सर्वभूतगतोऽस्म्यहम् ॥ २६ ॥

अर्थ--वळी हे युधिष्ठिर ! ! पृथ्वीमां, वायुमां, अग्निमां,
जलमां अने वनस्पतिमां पण हुं प्राप्त अएलो छुं, अने
एवी रीते पांचे भूतोमां हुं प्राप्त अएलो वुं. ॥ २६ ॥

यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा, नच हिंसेत्कदाचन ॥

तस्याहं न प्रणिस्यामि, सचमे न प्रणिस्यति ॥ २७ ॥

अर्थ--जे माणस मने सर्वव्यापक जाणीने, कोइ
वखते हिंसा करतो नथी, ते माणसप्रतेथी हुं दूर जइश
नहीं, तथा ते माराथी दूर जइश नहीं. ॥ २७ ॥

यो ददाति सहस्राणि, नवामश्वशतानिवा ॥

अभयं सर्वसत्त्वैभ्यः, स्तदानमतिरिच्यते ॥ २८ ॥

अर्थ--जे माणस हजारो गायो, तथा सैंकडो घोडाओ
आपे ठे, (ते कइं हिंसावमां नथी) पण जे माणस

ए

हेमधेनुवरादीनां, दातारः सुलभा भुवि ॥

दुर्लभः पुरुषो लोके, यः प्राणिष्वभयप्रदः ॥ ३३ ॥

अर्थ--सुवर्ण, गाय, अने वरदाननां देनाराओ तो
आ पृथ्वीमां सुलज्ज होय ठे, पण जे माणस प्राणीओ
प्रते अन्नयदान आपे ठे, तेवो माणस आ दुनीआमां
दुर्लज्ज ठे. ॥ ३३ ॥

महतामपि दानानां, कालेन क्षीयते फलम् ॥

भीताभयप्रदानस्य, क्षय एव न विद्यते ॥ ३४ ॥

अर्थ--मोटां दानोनं पण फळ काले करीने क्षय पामे
ठे, पण बीता एवा प्राणीने अन्नयदान देवानुं जे फळ,
तेनो क्षयज घतो नथी. ॥ ३४ ॥

यथा मेऽप्रियो मृत्युः, सर्वेषां प्राणिनां तथा ॥

तस्मान्मृत्युभयत्रस्ता, स्वातव्याः प्राणिनो बुधैः ॥ ३५ ॥

अर्थ--वळी हे युधिष्ठिर! एम विचारवुं के जेम मने
पोताने मृत्यु अप्रिय लागे ठे, तेम सर्व प्राणीओने पण
ते अप्रिय लागे ठे; माटे डाह्या माणसोए मृत्युनां जयथी
जयज्जीत थएला प्राणीओनुं रक्षण करवुं. ॥ ३५ ॥

एकतः कृतवः सर्वे, समग्रवरदाक्षिणाः ॥

एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥ ३६ ॥

अर्थ--वळी हे युधिष्ठिर ! एक वाजु सघला
वरदाननी दक्षिणावाला सर्वे यज्ञो अने बीजी तरफ
जयज्जीत थएला प्राणीनां प्राणनुं रक्षण करवुं; (ते
वधारे श्रेष्ठ ठे.) ॥ ३६ ॥

અર્થ--લાકુમ્નાનો હાથી, અને ચાંવડાનો હરિણ,
તથા ક્રિયા વિનાનો બ્રાહ્મણ, તે ત્રણે ફક્ત નામ ધરાવ-
નારાઓ છે. ॥ ૬૪ ॥

અવ્રતાનામશીલાનાં, જાતિમાત્રોપજીવિનાં ॥

સહસ્રસુચિતાનાંતુ, બ્રહ્મત્વં નોપજાયતે ॥ ૬૫ ॥

અર્થ--વ્રતવિનાનાં, શીલવિનાનાં, અને જાતિમાત્રથી
આજીવિકા ચલાવનારા, એવા હજારો બ્રાહ્મણોને પણ
બ્રહ્મપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. ॥ ૬૫ ॥

યેસ્ત્રીવશંગતાનિત્યં, વિશ્વાસોપહતાશ્ચયે ॥

યે સ્ત્રીપાદરજઃ સ્પૃષ્ઠા, સ્તેઽપિશૂદ્રા યુધિષ્ઠિર ॥ ૬૬ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસો હમેશાં
સ્ત્રીને વશ રહેલા છે, તથા જેઓ વિશ્વાસઘાતી છે,
અને જેઓ સ્ત્રીનાં પગની રજથી સ્પર્શ કરાવેલા છે, તે
પણ શૂદ્રો જાણવા. ॥ ૬૬ ॥

આરંભે વર્તમાનસ્ય, હિંસકસ્ય યુધિષ્ઠિર ॥

ગૃહસ્થસ્ય ક્રુતઃ શૌચં, મૈથુનાભિરતસ્યચ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર! આરંભમાં વર્તતા, તથા હિંસક,
અને મૈથુનમાં રક્ત રહેલા એવા ગૃહસ્થને પવિત્રતા
ક્યાંથી હોય ? ॥ ૬૭ ॥

મૈથુનં યે ન સેવંતે, બ્રહ્મચારા દૃઢવ્રતાઃ ॥

તે સંસાર સમુદ્રસ્ય, પારં ગચ્છંતિ સુવ્રતાઃ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ--વલી જે બ્રાહ્મણો ગાયને વેચનારા છે, તેઓને પોતાની માતાનાં વેચનારા જાણવા; વલી તેથી તેઓએ દેવ તથા વેદોને પણ વેંચ્યા સમજવા, તેમાં સંશય નથી.

બ્રહ્મચર્યતપોયુક્તાઃ, સમાનલોહકાંચનાઃ ॥

સર્વઋતદયાવંતો, બ્રાહ્મણાઃ સર્વજાતિષુ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ--જેઓ બ્રહ્મચર્ય અને તપેં કરીને યુક્ત છે, તથા જેઓને માટીનું ઢેફું અને સુવર્ણ, વન્ને સરખાં છે, તથા જેઓ સર્વ પ્રાણીઓમાં દયાવાલા છે, એવા માણસો સર્વ જાતિઓમાં પણ બ્રાહ્મણો કહેવાય છે. ॥ ૭૩ ॥

ત્યક્તદારાઃ સદાચારા, યુગ્મભોગા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥

જાયંતે ગુરવો નિત્યં, સર્વઋતાભયપ્રદાઃ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ--તજેલી છે, સ્ત્રીઓ જેઓએ, તથા સદાચાર-વાલા, તજેલા છે, યોગો જેઓએ, તથા જીતેલી છે, ઇન્દ્રિઓ જેઓએ, એવા, તથા સર્વ પ્રાણીઓપર દયા રાખનારા, એવા બ્રાહ્મણો, હમેશાં ગુરુતરિકે થાય છે. ॥ ૭૪ ॥

અધિત્ય ચતુરોવેદાન્, સાંગોપાંગાન્ ચિકિત્સિકાન્
શૂદ્રાત્પ્રતિગૃહ્ણત્વા, સ્વરો ભવન્તિ ગૌબ્રાહ્મણઃ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ--શ્રંગોપાંગ સહિત, તથા વૈદકયુક્ત એવા ચાર વેદોને જ્ઞાનીને, જે બ્રાહ્મણ શૂદ્રધર્મી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે ગધેમો થાય છે. ॥ ૭૫ ॥

સ્વરો દ્વાદશજન્માનિ, પષ્ટિજન્માનિશૂકરઃ ॥

શ્વાનઃ સપ્તત્રિજન્માનિ, હૃત્યેવં મનુરગ્રવીત્ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ--વલી તેવો બ્રાહ્મણ વાર જન્મો સુધિ ગધેમો
આય છે, સાઠ જન્મો સુધિ ડુક્કર આય છે, તથા સીત્તેર
જન્મો સુધિ કુતરો આય છે, એમ મનુક્રષિણે પણ
કહેલું છે. ॥ ૭૬ ॥

અહિંસાસત્યમસ્તેય, બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહી ॥

કામક્રોધનિવૃત્તસ્તુ, બ્રાહ્મણઃ સ યુધિષ્ઠિર ॥ ૭૭ ॥

અર્થ--અહિંસા (દયા) કરનારો, સત્ય વોલનારો
ચોરી નહીં કરનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહીં રાખનારો,
અને કામક્રોધથી નિવૃત્ત થયેલો, એવો માણસ, હે
યુધિષ્ઠર ! બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. ॥ ૭૭ ॥

સત્યં નાસ્તિ તપો નાસ્તિ, નાસ્તિ ચૈન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વભૂતદયા નાસ્તિ, એતચ્ચાંડાલલક્ષણમ્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ
ન હોય, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સર્વ પ્રાણીઓ
પ્રતે દયા ન હોય, તે ચાંડાલનું લક્ષણ છે. ॥ ૭૮ ॥

યે ક્ષાંતિ દાતાઃ શ્રુતિપૂર્ણકર્ણા ।

જિર્તેન્દ્રિયાઃ પ્રાણિવધે નિવૃત્તાઃ ॥

પરિગ્રહે સંકુચિતાગ્રહસ્તા ।

સ્તે બ્રાહ્મણા સ્તારાયિતું સમર્થાઃ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ--જે બ્રાહ્મણો કુમાનાં દેનારા, તથા શ્રુતિથી પૂર્ણ
છે કાન જેઓનાં એવા, તથા જીવહિંસાથી નિવૃત્ત

અણા, અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ પામેલ છે હસ્તાગ્ર
જેઓનાં, એવા બ્રાહ્મણો તારવાને સમર્થ હોય છે. ॥૭૬॥

ચતુર્વેદોઽપિયોભૂત્વા, ચંદ્રકર્મ સમાચરેત્ ॥

ચાંદાલઃ સ તુ વિજ્ઞેયો, નવેદાસ્તત્રકારણમ્ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ--ચાર વેદનો જાણ થઈને પણ જે બ્રાહ્મણ ભયંકર
કાર્ય કરે, તેને ચાંદાલ જાણવો; તેનાં બ્રાહ્મણપણામાં
કંઈ વેદો કારણનૂત નથી. ॥ ૮૦ ॥

વાર્ધ્યકયાઃસેવકાશ્ચૈવ, નક્ષત્રતિથિસૂચકાઃ ॥

એતે શૂદ્રસમા ચિપ્રા, મનુના પરિકીર્તિનાઃ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ--વ્યાજસૂર, ચાકરી કરનારા, તથા નક્ષત્ર અને
તિથિને સૂચવનારા, એવા બ્રાહ્મણોને મનુવ્રતિએ શૂદ્ર
સરખા કહેલા છે. ॥ ૮૧ ॥

દશસૂનાસમધર્મી, દશચક્રિસમો ધ્વજઃ ॥

દશધ્વજસમાવેશ્યા, દશવેશ્યાસમોનૃપઃ ॥ ૮૨ ॥

અર્થ--દશ કર્તાશ્રવાના સરખો અધર્મી છે. અને દશ
ચક્રી સરખો એક વાલાલ છે. અને દશ વાલાલ અધર્મી
એક વેશ્યા છે. અને દશ વેશ્યા સરખો એક રાજા છે. ૮૨

રાજઃ પરિગ્રહો પોરો, મધુપાદો વિવોપસઃ ॥

પુત્રમાંસં પરં જાત્યં, નહુ રાજપ્રતિષ્ઠામ્ ॥ ૮૩ ॥

અર્થ--રાજાનો પરિગ્રહ (પ્રપ્રમ) મધના શ્વાદ સરખો,
પણ (અંતે) વિપ સમાન જન્યંસર છે: માટે પુત્રનું માંસ
શ્વાનું સારું, પણ (બ્રાહ્મણે) રાજાનું દાન લેવું નહીં. ૮૩

શૃંગારમદનોત્પાદં, યસ્માત્સ્નાનં પ્રકીર્તિતમ્ ॥

તસ્માત્સ્નાનં પરિત્યક્તં, નૌષ્ઠિકૈર્બ્રહ્મચારિભિઃ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ--સ્નાનને શૃંગાર અને કામદેવને ઉત્પન્ન કરનારું કહ્યું છે; અને તેથી ઉત્તમ બ્રહ્મચારીઓએ તેને તજેલું છે. ૫૯ ॥

બ્રહ્મચર્યેણ શુદ્ધસ્ય, સર્વભૂતહિતસ્યચ ॥

પદેપદે યજ્ઞફલં, પ્રસ્થિતસ્ય યુધિષ્ઠિર ॥ ૯૦ ॥

અર્થ--હે યુધિષ્ઠર! બ્રહ્મચર્યે કરીને શુદ્ધ, અને સર્વ પ્રાણીઓનું હિત કરનાર, એવા બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફલ મળે છે. ॥ ૯૦ ॥

એકરાત્ર્યુપિતસ્યાપિ, યાગતિ બ્રહ્મચારિણઃ ॥

નસ્મક્રતુસહસ્રેણ, વક્તું શક્યા યુધિષ્ઠિર ॥ ૯૧ ॥

અર્થ--હે યુધિષ્ઠર!! એક રાત્રિ પણ બ્રહ્મચર્ય પાલનારની જે ગતિ છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી. ॥ ૯૧ ॥

એકતથ્ચતુરોવેદા, બ્રહ્મચર્ય તુ એકતઃ ॥

એકતઃ સર્વપાપાનિ. મઘર્માસંચ એકતઃ ॥ ૯૨ ॥

અર્થ--એક વાજુઘી ચાર વેદો, અને એક વાજુઘી બ્રહ્મચર્ય; એક વાજુઘી સર્વ પાપો, અને એક વાજુઘી મદિરા માંસ સરખાં છે. ॥ ૯૨ ॥

નૌષ્ઠિકં બ્રહ્મચર્યં તુ, યે ચરંતિ સુનિશ્ચિતાઃ ॥

દેવાનામપિ તે પૂજ્યાઃ, પવિત્રં મંગલં તથા ॥ ૯૩ ॥

અર્થ--જે ઉત્તમ બ્રાહ્મણો નિષ્ઠા સહિત બ્રહ્મચર્ય પાલે
ઠે, તેઓ દેવોને પણ પૂજનીક ગ્રાહ્ય ઠે, તથા તેઓ પવિત્ર
મંગલરૂપ ઠે. ॥ ૯૩ ॥

શીલાનામુત્તમં શીલં, વ્રતાનામુત્તમં વ્રતમ્ ॥

ધ્યાનાનામુત્તમં ધ્યાનં, બ્રહ્મચર્યં સુરક્ષિતમ્ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ--ઉત્તમ રીતે પાલેલું બ્રહ્મચર્ય, સઘલાં શીલોમાં
ઉત્તમ શીલ ઠે, તથા સઘલાં વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત ઠે, અને
સઘલાં ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાન ઠે. ॥ ૯૪ ॥

પુત્રદારકુટુંબેષુ, સક્તાઃ સીદંતિ જંતવઃ ॥

સરઃપંકાર્ણવે મગ્ના, જીર્ણવીર્યા ગજાઈવ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ--પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થયેલા
એવા જંતુઓ, તલાવનાં કાદવરૂપી સમુદ્રમાં બુદ્ધેલા,
તથા જીર્ણ થયેલા ઠે, વીર્ય જેઓનું એવા હાથીઓની પેઠે
દુઃખ પામે ઠે. ॥ ૯૫ ॥

હવે તેજ શાંતિ પર્વમાં વર્ણવેલું ક્રોધનું
સ્વરૂપ કહે ઠે.

ક્રોધઃ પરિતાપકરઃ, સર્વસ્યોદ્દેગકારકઃ ॥

ક્રોધોવૈરાનુષંગીકઃ, ક્રોધઃ સુગતિનાશકઃ ॥ ૯૬ ॥

અર્થ--ક્રોધ ઠે તે, સર્વને પરિતાપ, તથા ઉદ્દેગ કર-
તે ઠે, વલી તે વૈર કરાવનારો, તથા સુગતિને નાશ
કરતો ઠે. ॥ ૯૬ ॥

ક્રોધો મૂલમનર્થનાં, ક્રોધઃ સંસારવર્ધનઃ ॥

ધર્મક્ષયકરઃ ક્રોધ, સ્તસ્માત્ક્રોધં વિવર્જયેત્ ॥ ૯૭ ॥

અર્થ--ક્રોધ છે તે, અનર્થોનું મૂલ, તથા સંસારને વધારનારો, અને ધર્મનો ક્ષય કરનારો છે, માટે તેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૯૭ ॥

સ શૂરઃસાત્વિકો વિદ્વાન્, સ તપસ્વી જિતેન્દ્રિયઃ ॥

યેનાસૌ ક્ષાંતિશ્ચઙ્ગેન, ક્રોધશત્રુર્નિપાતિતઃ ॥ ૯૮ ॥

અર્થ--જે માણસે આ ક્રોધરૂપી શત્રુને, ક્ષમા રૂપ ચમત્કર્મ કરીને હાણ્યો છે, તેજ માણસ, શૂરો, સત્ત્વવાન, વિદ્વાન, અને જિતેન્દ્રિય છે. ॥ ૯૮ ॥

યસ્યક્ષાંતિમયંશસ્ત્રં, ક્રોધાગ્રેરુપનાશનમ્ ॥

નિત્યમેવજયં તસ્ય, શત્રૂણામુદયઃ ક્ષુતઃ ॥ ૯૯ ॥

અર્થ--જે માણસ પાસે ક્રોધરૂપી અગ્નિને નાશ કરનારું ક્ષમારૂપી હથેલીયાર છે, તેનો હમેશાં જય આવે છે, અને તેને શત્રુનો ઉદય તે ક્યાંથી હોય ? ॥ ૯૯ ॥

ક્ષમાગુણાન્ પ્રવક્ષ્યામિ, સંક્ષેપેણ તુ શ્રૂયતામ્ ॥

ધર્માર્થકામમોક્ષાણાં, ક્ષમાકારણમુચ્યતે ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ--હું યુધિષ્ઠિર ! હવે હું સંક્ષેપથી તને ક્ષમાના ગુણોનું વર્ણન કરું છું, તે તું સાંજાણ ? ક્ષમા છે તે, ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષનું કારણ કહેવાય છે. ૧૦૦ ॥

ક્ષમાશાંતિઃ ક્ષમાશસ્ત્રં, ક્ષમાશ્રેયઃ ક્ષમાઘ્નિઃ ॥

ક્ષમા ચિત્તં ચ ચિત્તંચ, ક્ષમા રક્ષા ક્ષમાવહન ॥ ૧૦૧ ॥

हवे तीर्थनो अधिकार कहे ठे.

सत्यं तीर्थं तपस्तीर्थं, तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वभूतदया तीर्थं, एतत्तीर्थस्य लक्षणम् ॥ ११८ ॥

अर्थ—सत्य, तप, इंद्रियोनो निग्रह, तथा सर्व प्राणी-
ओ प्रते दया, ए तीर्थ ठे; अने तेज तीर्थनुं लक्षण ठे.

आत्मानदी संयमतोयपूर्णा ॥

सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः

तत्राभिषेकं कुरु पांडुपुत्र

न वारिणा शुध्यति चांतरात्मा ॥ ११९ ॥

अर्थ—संयमरूपी पाणीथी जरेली, सत्यने धारण
करनारी, शीलरूपी कांठावाली, तथा दयारूपी मोजां-
वाली एवी आत्मारूपी नदीमां, हे पांडुपुत्र ! तूं अग्नि-
षेक कर ? केमके केवल पाणीथी कंई अंतरात्मा शुद्ध
अतो नथी. ॥ ११९ ॥

चित्तमंतर्गतं दुष्टं, तीर्थस्नानैर्न शुद्ध्यति ॥

शतशोऽपि जलैर्धौतं, सुराभांडमिवाशुचि ॥ १२० ॥

अर्थ—अंतरमा दुष्ट अएलुं एवुं जे चित्त, ते तीर्थनां

कंई शुद्ध अतुं नथी; केमके, सैंकमो वखत

थीधोएलो, एवो मद्यनो घमो अपवित्रज रहे ठे.

मृदोभारसहस्रेण, जलकुंभशतेन च ॥

न शुद्ध्यति दुराचाराः, स्नानतीर्थशतैरपि ॥ १२१ ॥

चित्तं रागादिभिः क्लिष्टं, अलीकवचनैर्मुखम् ॥

जीवधातादिभिः काय, स्तस्य गंगा पराङ्मुखी ॥ १३० ॥

अर्थ--जेनुं चित्त राग आदिकोथी क्लीष्ट अएलुं छे, तथा जेनुं मुख जुठां वचनोथी अपवित्र अएलुं छे, तथा जेनी काया जीवहिंसा आदिकथी अशुचि अएली ठे, तेनाथी गंगा उलटां मुखवाली रहे ठे. ॥ १३० ॥

चित्तं शमादिभिः शुद्धं, वदनं सत्यभाषणैः ॥

ब्रह्मचर्यादिभिः कायः, शुद्धो गंगां विनापि सः ॥ १३१ ॥

अर्थ--जेनुं चित्त समता अदिकथी शुद्ध अएलुं ठे, तथा जेनुं मुख सत्य वचनोथी शुद्ध अएलुं छे, तथा जेनुं शरीर ब्रह्मचर्यादिकथी पवित्र अएलुं छे, ते माणस गंगा विना पण शुद्ध छे. ॥ १३१ ॥

जंगमं स्थावरं चैव, द्विविधं तीर्थमुच्यते ॥

जंगमं ऋषयः स्तीर्थं, स्थावरं तैर्निषेवितम् ॥ १३२ ॥

अर्थ--जंगम अने स्थावर एम वे प्रकारनुं तीर्थ कहेवाय ठे, तेमां ऋषिओ ठे ते, जंगम तीर्थ ठे, तथा तेओए सेवेलुं ते स्थावर तीर्थ ठे. ॥ १३२ ॥

अहिंसा सत्यमस्तेय, ब्रह्मचर्यापरिग्रहाः ॥

भैक्ष्यवृत्तिरता येच, तत्तीर्थं जंगमं स्मृतम् ॥ १३३ ॥

अर्थ--अहिंसा, सत्य, चोरी नहीं करवी ते, ब्रह्मचर्य, अपरिग्रह, तथा ज्ञिह्मा वृत्तिमां जे लोको तत्पर अएला ठे एवा साधुओ जंगम तीर्थ कहेवाय ठे. ॥ १३३ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! માટી, પાણી તથા અગ્નિ
પણ કર્મરૂપી મેલને ધોવાને સમર્થ નથી; તેથી માહ્યા
માણસો તો, જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપરૂપી પાણીથી કર્મ-
રૂપી મેલને ધુણે. ॥ ૧૩૭ ॥

અશુચિઃ પાપકર્મા યઃ, શુદ્ધકર્મા યતિર્ભવેત્ ॥

તસ્માત્કર્માત્મકં શૌચ, મન્યશૌચં નિરર્થકમ્ ॥૧૩૮॥

અર્થ--અપવિત્ર, તથા પાપકાર્ય કરનારો એવો પણ
મુનિ, (જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપથી) શુદ્ધ કર્મવાલો થાય
ઠે, માટે કર્મનું શુચિપણું અંગીકાર કરવું, તે શિવા-
યનું, વીજું શુચિપણું નિરર્થક ઠે. ॥ ૧૩૮ ॥

સમતા સર્વભૂતેષુ, મનોવાક્કાયનિગ્રહઃ ॥

પાપધ્યાનકષાયાણાં, નિગ્રહેણ શુચિર્ભવેત્ ॥૧૩૯॥

અર્થ--સર્વ પ્રાણીઓમાં સમતા, તથા મન, વચન
અને કાયાનો નિગ્રહ, તથા આર્ત, રૌદ્ર ધ્યાન અને કષા-
યોનાં ત્યાગથી પ્રાણી પવિત્ર થાય. ॥ ૧૩૯ ॥

એવી રીતે તીર્થનો અધિકાર કહ્યો.

અનેકાનિ સહસ્રાણિ, કુમારબ્રહ્મચારિણામ્ ॥

દિવં ગતાનિ વિપ્રાણા, મકૃત્વા કુલસંતતિમ્ ॥૧૪૦॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર !! બ્રાહ્મણોનાં હજારો બ્રહ્મ-
ચારી કુમારો પુત્રોત્પત્તિ કર્યા વિના પણ દેવલો-
કમાં ગણા ઠે. ॥ ૧૪૦ ॥

अर्थ--वली हे युधिष्ठिर!! शब्दशास्त्रमां (व्याकरणमां) आसक्त अएलाने, तथा मनोहर स्थानक ठे प्रिय जेने, एवा माणसने, तथा ज्ञोजन अने वस्त्रमां तत्पर अएलाने, तथा लोकोनां मन रंजन करवामां तद्धीन अएलाने, कंइ मोक्ष मलतो नथी. ॥ १४४ ॥

श्वपाकीगर्भसंभूत, परासरमहामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४५॥

अर्थ--वली हे युधिष्ठिर! चांमालणीनां गर्भस्थी उत्पन्न अएला एवा परासर नामना महा मुनि तपसाथी ब्राह्मण अया; माटे तेमां जातिनुं कंइ कारण नथी. १४५

कैवर्तीगर्भसंभूतो, व्यासो नाम महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४६॥

अर्थ--माठणनां गर्भस्थी उत्पन्न अएला एवा व्यास नामना महामुनि, तपसाथी ब्राह्मण अया, माटे तेमां पण जातिनुं कंइ कारण नथी. ॥ १४६ ॥

श्वमृगीगर्भसंभूतो, ऋषिशृंगो महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणोजात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४७॥

अर्थ--श्वमृगीनां गर्भस्थी उत्पन्न अएला एवा ऋषिशृंग नामना महामुनि तपसाथी ब्राह्मण अया, माटे तेमां पण जातिनुं कंइ कारण नथी ॥ १४७ ॥

सुशुकीगर्भसंभूतः, शुको नाम महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४८॥

अर्थ-सुशुकीनां गर्ज्जथी उत्पन्न अएला एवा शुक्र
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कंइं कारण नथी. ॥ १४८ ॥

मंडुकीगर्भसंभूतो, मांद्रथश्च महामुनिः

तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४९॥

अर्थ-मेरुकीनां गर्ज्जथी उत्पन्न अएला एवा मांड्रथ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कंइं कारण नथी. ॥ १४९ ॥

उर्वशीगर्भसंभूतो, वशिष्ठश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१५०॥

अर्थ-उर्वशीनां गर्ज्जथी उत्पन्न अएला एवा वशिष्ठ
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
जातिनुं कंइं कारण नथी. ॥ १५० ॥

अरणीगर्भसंभूतः, कवितश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१५१॥

अर्थ-अरणीनां गर्ज्जथी उत्पन्न अएला एवा कवित
नामना महामुनि तपसार्थी ब्राह्मण थया, माटे तेमां
पण जातिनुं कंइं कारण नथी. ॥ १५१ ॥

न तेषां ब्राह्मणी माता, संस्कारश्च न विद्यते ॥

तपसा ब्राह्मणा जाता, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१५२॥

अर्थ-हे युधिष्ठिर !! एवी रीते ते ऋषिओनी
माताओ ब्राह्मणी नहोती, तथा तेमने संस्कार पण

नहोतो, तो पण तेओ तपसाथी ब्राह्मणो थया, माटे
तेमां जातिनुं कंइ पण कारण नथी. ॥ १५२ ॥

शीलं प्रधानं न कुलं प्रधानम् ॥

कुलेन किं शीलविवर्जितेन ॥

बहवो नरा नीचकुले प्रसूताः ॥

स्वर्गं गता शीलमुपेस्य धीराः ॥ १५३ ॥

अर्थ-माटे हे युधिष्ठिर!! शील ठे ते उत्तम ठे,
कंइ कुलनुं प्रधानपणुं नथी; केमके शील विनानां
कुलनुं शुं प्रयोजन ठे? कारणके, नीचकुलमां उत्पन्न
अएला एवा पण घणां धीर पुरुषो शीलने अंगीकार
करीने स्वर्गे गएला ठे. ॥ १५३ ॥

श्रुतिमां पण कह्युं ठे के,

हस्तिन्यामबलो जात, उष्ट्रक्यांकेशकंवलः ॥

अगस्त्योऽगस्तिपुष्पाक्ष, कौशिकः कुशसंस्तरात् १५४

कठिनात्कठिनो जातः, शरगुल्माक्ष गौतमः ॥

द्रोणाचार्यस्तु कलशा, तित्तिरस्तित्तिरीसुतः ॥ १५५ ॥

रेणुका जनय द्रामं, ऋषिशृंगं वने मृगी ॥

कैवर्त्यजनयद्व्यासं, श्वपाकी च परास्तरम् ॥ १५६ ॥

विश्वामित्रं च चांडाली, वशिष्टं चैव उर्वसी ॥

विप्रजातिकुलाभावे, प्येतेतावद्विजोत्तमाः ॥ १५७ ॥

अर्थ-अबल हाथणीथी, केशकंवल उंटणीथी,
अगस्त्य अगस्तिनां पुष्पथी, कुशनां दगलाथी कौशिक,

અર્થ--વલી કુપાત્રપ્રતે દીધેલું દાન સાત કુલનો વિનાશ કરે છે, કેમકે સર્પને આપેલું દૂધ, ઝેરજ આય છે.

યથા મમ પ્રિયો હ્યાત્મા, સુખ મિચ્છતિ સર્વદા ॥

સર્વેષા મેવ જીવાનાં, નિત્યમેવ સુખં પ્રિયમ્ ॥૧૬૧॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! જેમ મારો આત્મા મને વહાલો છે, તથા જેમ હમેશાં સુખને ઇચ્છે છે, તેમ સઘળા જીવોને પણ હમેશાં સુખ પ્રિય છે. ॥ ૧૬૧ ॥

एवमात्मसमोभूयात्, सर्व भूतेषु पार्थिव ॥

सर्वेषामेव जीवानां, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥ १६२ ॥

અર્થ--એવી રીતે હે યુધિષ્ઠર ! ! સઘળા પ્રાણીઓપ્રતે પોતાનાં આત્મા સરખું થવું; કેમકે, સઘળા જીવોને હમેશાં સુખ પ્યારું છે. ॥ ૧૬૨ ॥

पशून्श्च ये तु हिंसन्ति, गृध्रा द्रव्येषु मानवाः ॥

ते मृत्वा नरकं गन्ति, नृशंसाः पापकर्मणि ॥ १६३ ॥

અર્થ--જીવનાં લાલચુ અંજને જે માણસો પશુની હિંસા કરે છે, તે માણસો પાપકાર્યમાં નિર્દય થયા થવા મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે. ॥ ૧૬૩ ॥

यादृशी वेदना तीव्रा, स्वशरीरे युधिष्ठिर ॥

तादृशी सर्वजीवानां, सर्वेषां सुखमिच्छताम् ॥ १६४ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! પોતાના શરીરમાં જેવી તીવ્ર વેદના થાય છે, તેવીજ સઘળા સુખ ઇચ્છતા જીવોને પણ ધ્રાય છે. ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ--વલી કુપાત્રપ્રતે દીધેલું દાન સાત કુલનો વિનાશ કરે છે, કેમકે સર્પને આપેલું દૂધ, ઝેરજ થાય છે.

યથા મમ પ્રિયો હ્યાત્મા, સુખ મિચ્છતિ સર્વદા ॥

સર્વેષા મેવ જીવાનાં, નિત્યમેવ સુખં પ્રિયમ્ ॥૧૬૧॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! જેમ મારો આત્મા મને વહાલો છે, તથા જેમ હમેશાં સુખને ઇચ્છે છે, તેમ સઘળા જીવોને પણ હમેશાં સુખ પ્રિય છે. ॥ ૧૬૧ ॥

एवमात्मसमोभूयात्, सर्व भूतेषु पार्थिव ॥

सर्वेषामेव जीवानां, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥ १६२ ॥

અર્થ--એવી રીતે હે યુધિષ્ઠર ! ! સઘળા પ્રાણીઓ-પ્રતે પોતાનાં આત્મા સરખું થવું; કેમકે, સઘળા જીવોને હમેશાં સુખ પ્યારું છે. ॥ ૧૬૨ ॥

पशूंश्च ये तु हिंसन्ति, गृध्रा द्रव्येषु मानवाः ॥

ते मृत्वा नरकं यांति, नृशंसाः पापकर्मणि ॥ १६३ ॥

અર્થ--જીવનાં લાલચુ થઈને જે માણસો પશુની હિંસા કરે છે, તે માણસો પાપકાર્યમાં નિર્દય થયા અથવા મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે. ॥ ૧૬૩ ॥

यादृशी वेदना तीव्रा, स्वशरीरे युधिष्ठिर ॥

तादृशी सर्वजीवानां, सर्वेषां सुखमिच्छताम् ॥ १६४ ॥

અર્થ--વલી હે યુધિષ્ઠર ! પોતાના શરીરમાં જેવી તીવ્ર વેદના થાય છે, તેવીજ સઘળા સુખ ઇચ્છતા જીવોને પણ થાય છે. ॥ ૧૬૪ ॥

सर्वजीवदयार्थं तु, ये न हिंसांति प्राणिनः ॥

निश्चिता धर्मसंगुक्ता, स्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥१६५॥

अर्थ--सर्व जीवोनी दया माटे जे माणसो प्राणी-
ओनी हिंसा करता नथी, एवा धर्मीष्ट माणसो खरे-
खर स्वर्गमां गमन करेते. ॥ १६५ ॥

पृथिवी रत्नसंपूर्णा, ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ॥

एकस्य जीवितं दयात्, कलेन न समं भवेत् ॥ १६६ ॥

अर्थ--रत्नोथी जरेली पृथ्वी ब्राह्मणो प्रते आपे, अने
एक जीवने जीवितदान आपे, ते वत्तेनुं तुल्य फल नथी;
अर्थात् जीवितदान सर्वथी श्रेष्ठ ठे. ॥ १६६ ॥

जंबूद्वीपं सरत्नंतु, दद्यान्मेरुं सकांचनं ॥

यस्य जीवदया नास्ति, तस्य सर्वं निरर्थकम् ॥ १६७ ॥

अर्थ--रत्नसहित जंबूद्वीप, तथा सुवर्ण सहित
मेरु पर्वतनुं दान आपे, पण जेने जीवदया नथी, तेनुं
ते सघलुं निरर्थकज ठे. ॥ १६७ ॥

अस्मि वसति रुद्रश्च, मांसे वसति केशवः ॥

शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥१६८॥

अर्थ--हामकामां शीव, मांसमां विष्णु, तथा शुक्रमां
वसे छे, माटे मांसजक्षण करवुं नही. ॥ १६८ ॥

तिलसर्पपमात्रं तु, मांसं यो भक्षयेन्नरः ॥

स नियमान्नरकं याति, यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १६९ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! જે માણસ એક તલ અથવા સર્પવના દાણા જેટલું પણ માંસ જીરવણ કરે છે, તે માણસ યજ્ઞચર ચંદ્ર અને સૂર્ય જ્યાં સુધિ છે, ત્યાં સુધિ નરકે જાય છે. ॥ ૧૬૯ ॥

અયાચકસુશીલાનાં, દીક્ષિતાનાં તપસ્વિનાં ॥

અહિંસકાનાં મુક્તાનાં, કુરુ વૃત્તિં યુધિષ્ઠિર ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર, યાચના નહીં કરનારા, ઉત્તમ આચરણવાલા, દીક્ષિત, તપસ્વી, હિંસા નહીં કરનાર, તથા પરિગ્રહને ઓમનારા એવા માણસોનું તું પોષણ કર ? ॥ ૧૭૦ ॥

નિષ્કાંચનસ્ય યુક્તસ્ય દીક્ષિતસ્ય તપસ્વિનઃ ॥

બ્રાહ્મયુક્તસ્ય વૌતેય, ભૈક્ષકવ્રતચારિણઃ ॥ ૧૭૧ ॥

અર્થ-જે નહીં રાગનાર, યોગ્ય, દીક્ષિત, તપસ્વી, બ્રાહ્મચારી, તથા જિહ્વા માગી આજીવિકા ચલાવનારનું પણ, હે યુધિષ્ઠર ! તું પોષણ કર ? ॥ ૧૭૧ ॥

અદીક્ષિતોષ્ણમુચતથ, ભૈક્ષ્યં ભુંજતિ ચો મિજઃ ॥

આત્માને નરકં નેતિ, દાતારં ચ ન સંશયઃ ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ-દીક્ષા વિનાનો, તથા પરિગ્રહવારી એવા જે બ્રાહ્મણ સ્ત્રીશ્વ માગીને જોજન કરે છે, તે પોતાને અને દાતારને પણ નરકમાં લેઈ જાય છે, તેમાં સંશય નથી.

વ્રતિનો વ્રાહ્મણા શેષાઃ, ક્ષત્રિયાઃ શસ્ત્રપાપિનઃ ॥

કૃષિકર્મકારા વૈશ્યાઃ, શૂદ્રાઃ પ્રેષણકારકાઃ ॥ ૧૭૩ ॥

श्री जिनाय नमः

कस्तूरी प्रकरणम् ।

(कर्ता श्री हेमविजयगणि)

कस्तूरीप्रकरः कृपाकमलदृग्गल्लस्थले पदपद ॥

व्रातः सातसरोजसुंदररसे खड्गः स्मरध्वंसने ॥

कल्याणद्रुमसेचने घनचयो लावण्यवल्त्यंकुरः

केशानां निचयः पुनातु भुवनं श्रीनाभिसूनोर्लसन् ॥१॥

अर्थ—दयारूपी कमललोचनीना (स्त्रीना) गालपर
कस्तूरीना समूह सरखो, सुखरूपी कमलना सुंदर रस-
प्रेते ब्रमरोना समूह तुल्य, कामदेवनो नाश करवामां
खड्ग समान, कल्याणरूपी वृक्षने सींचवामां वरसादना
समूह सरखो, तथा लावण्यरूपी वेलमीना अंकुरा
सरखो, एवो श्री ऋषभदेव प्रभुनो उजसायमान भक्तो
केशोनो समूह जगतने पवित्र करो ? (प्रभुए दीक्षा
लेती वेलामे लोच करतां थकां इच्छनी प्रेरणाश्री जे केशो
वाकी रहेवा दीक्षा हता, तेनी अपेक्षाश्री कविनी आ
उत्प्रेक्षा वे,) ॥ १ ॥

यागदेवीपरवित्तवित्तपतयः कारुण्यपण्यापण ॥

प्राविण्यप्रसिताः प्रसत्तिपटयस्ते संतु संतो मा

અર્થ-પુષ્પ જેમ સુંગધિથી, જ્ઞાત જેમ સ્વાદિષ્ટ-
ણાથી, ગોરસ જેમ સ્નિગ્ધપણાથી, (ચિકાસથી) કોયલ
જેમ મધુર કંઠથી, અશ્વની શ્રેણી જેમ વેગથી, તથા
ઔષધિરસ જેમ દુષ્ટ રોગના નાશથી પ્રશંસાને પામે છે,
તેમ આ જગતમાં માણસ પણ પુણ્ય પ્રજ્ઞાવના નદયથી
મનુષ્યોમાં પ્રશંસા પામે છે. ॥ ૪ ॥

તોયૈરેવ પયોમુચાં ભવતિ યત્તીરંધ્રનીરં સરઃ

પાદૈરેવ નભોમણેર્ભવતિ યલ્લોકઃ સદાલોકવાન્ ॥

તૈલૈરેવ ભવેદભંગુરતરજ્યોતિર્મણિઃ સદ્ગનઃ

પુણ્યૈરેવ ભવેદભંગાવિભવભ્રાજિણુરાત્માત્ર તત્ ॥ ૫ ॥

અર્થ-જેમ વરસાદના પાણીઓથીજ તલાવ સંપૂર્ણ
પાણીવાલું થાય છે, તથા સૂર્યના કિરણોથીજ જેમ
આ જગત્ હમેશાં પ્રકાશિત થાય છે, અને તેલથીજ જેમ
દીપક ઘરપ્રતે અલંકાર કાંતિથી દેદીપ્યમાન થાય છે, તેમ
આ જગતમાં આત્મા પણ પુણ્યોથીજ અન્નંગ વૈભવથી
શોભનિક થાય છે. ॥ ૫ ॥

ન બહુધર્મવિનિર્મિતિકર્મઠે

મનુજજન્માનિ યૈઃ સુકૃતં કૃતમ્ ॥

ગૃહમુપેયુપિ તૈરધનૈઃ સ્થિતં

ત્રિદશશાસ્ત્રિનિ વાંછિતદાયિનિ ॥ ૬ ॥

અર્થ-બહુ ધર્મ કરવામાટે યોગ્ય, એવો (આ
મનુષ્ય જન્મ પામીને પણ જેઓએ સુકૃત કાર્ય

ચિંતામણિ રત્નને અગ્નિમા નાંચે છે, એક સ્ત્રીલાંમાટે
 હોમીને પોમી નાંચે છે, તથા ગયેમી લેવા માટે કામ-
 ધેનુને આપી દે છે. ॥ ૮ ॥

શૃયાંસઃ પ્રમદાકટાક્ષચિશિર્ષાવિદ્ધાઃ સ્મરાસંગિનઃ
 સંત્યેકે ચ સહસ્રશઃ શ્રિતધનાઃ સક્ષોભલોભાકુલાઃ॥
 એતદ્દાનનિદાનમત્ર સુકૃતં મત્વા સૃજંતિ ત્રિધા
 ચેત્યર્થં પુરુષાર્થમન્યમનિશં તે કેઽપ્યનલ્પેતરાઃ ॥ ૯ ॥

અર્થ-- (આ જગતમાં) યુવાન સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષો-
 રૂપી વાણોશ્રી વિંધાએલા, અને કામમાં (સ્પર્શોદ્વિયના
 વિષયમાં) આસક્ત થએલા ઘણા માણસો છે, તેમ ક્ષોભ
 સહિત લોભમાં આકુલ થએલા પણ હજારો માણસો
 છે. પણ તે વન્નેનો (કામ અને ધનનું) કારણજૂત “ધર્મ”
 છે, એવું જાણીને જે માણસો (મન, વચન અને કાયાથી)
 તે ધર્મ નામના પુરુષાર્થને હમેશાં સેવે છે, એવા તો
 વિરલાજ હોય છે. ॥ ૯ ॥

મણિરિવ રજઃપુંજે કુંજે વનેચરગહરે
 પુરમિવ તરુચ્છાયાનચ્છામરાવિવ નિસ્તરૌ ॥
 જહિમકુસુમારામે ગ્રામે સમેવ વચસ્વિનાં
 કથમપિ ભવે કલેશાવેશે મતિઃ શુચિરાપ્યતે॥૧૦॥

અર્થ--ધૂલિના ઢગલામાં જેમ મણિ, વનવાસી પ્રાણી
 ઓશ્રી નયંકર વનેલા કુંજમાં (જામીમાં) જેમ

અર્થ—બુદ્ધિરૂપી ધનવાલા માણસોએ જીતમ ક્ષેત્રમાં વાવેલાં વીજની પેઠે પવિત્ર સુપાત્રપ્રતે દીધેલું દાન, ચંદ્ર જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ગર્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને જીતપત્ર કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જેમ સૌજ્ઞાન્યની જ્ઞાનાને તેમ ચતુરાશને એકઠી કરે છે. ॥ ૧૨ ॥

યે શીલં પરિશીલયંતિ લલિતં તે સંતિ ઋયસ્તરા
સ્તપ્યંતે નનુ યે સુદુસ્તરતપસ્તે સંતિ ચાનેકશઃ
તે સંતિ પ્રચુરાશ્ચ ખાસુરતરં યે ભાવમાવિશ્રતે
યે દાનં વિતરંતિ ઋરિ કરિવત્તે કેચિદેવાવનૌ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જેઓ મનોહર શીલને પાલે છે, તેવા આ પૃથ્વી-માં ઘણાઓ છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવાઓ પણ અનેક છે, તેમ જેઓ દેદીપ્યમાન જ્ઞાવને ધારણ કરે છે, તેવાઓ પણ ઘણા છે, પણ જેઓ હાશીની પેઠે ઘણું દાન (મદ) આપે છે, તેવાઓ તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૧૩ ॥

સંજાતાત્મજસંભવાદિવ મહાદેવીપ્રસાદાદિવ
પ્રાશ્નૈશ્વર્યપદાદિવ સ્થિરતરશ્રીભોગયોગાદિવ ॥
લબ્ધસ્વર્ણરસાયનાદિવ સદા સંગાદિવ પ્રેયસાં
દેહીત્યક્ષરયોઃ શ્રુતેરાપિભવેદ્દાતાવદાતાનનઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—દાતર માણસ “દેહી” (મને આપો ?) રીત (યાચકના) વે અકરો સાંજીલવાથી પણ,

(ધેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહીં જેમ, મહા દેવીનો પ્રસાદ મળ્યો હોય નહીં જેમ, એશ્વર્યપદવી મળી હોય નહીં જેમ, સ્થિર લક્ષ્મીના ઝોગનો યોગ મળ્યો હોય નહીં જેમ, સુચર્ણરસાયન મળ્યું હોય નહીં જેમ, તથા વહાલાંઓનો મેલાપ થયો હોય નહીં જેમ, તેમ તે પ્રફુલ્લિત મુખવાલો થાય છે. ॥ ૧૪ ॥

ધૈર્ય ધાવતુ દૂરતઃ પ્રવિશતુ ધ્યાનં ચ ધૂમધ્વજે ॥

શૌર્ય જર્જરતાં પ્રયાતુ પટુતા દુષ્ટાટવીં ટીકતામ્ ॥

રૂપં કૂપમુપૈતુ મૂર્છંતુ મતિર્વંશોઽપિ વિધ્વંસતાં ॥

ત્યાગાસ્તિષ્ઠતુ યેન સર્વમચિરાત્પ્રાદુર્ભવેદપ્યસત્ ॥૧૫॥

અર્થ--ધીરજતા જલે દૂર જાઓ? ધ્યાન જલે અગ્નિમાં પનો? શૂરતા જલે જર્જરિત થાઓ? ચતુરાઈ જલે જયંકર જંગલમાં ચાલી જાઓ? રૂપ જલે કુવામાં જઈ પનો? મતિ જલે મૂર્છા પામો? વંશ જલે નાશ પામો? પણ ફક્ત એક “દાન” રહો? કે જે દાનથી અઘતા એવા પણ સર્વ પદાર્થો તુરત પ્રગટ થાય છે. ॥ ૧૫ ॥

કાવ્યં કાવ્યકલાકલાપકુશલાન્ ગીતં ચ ગીતાપ્રિયાન્

ક્ષી સ્મરઘસ્મરાર્તિવિધુરાન્ વાર્તાં ચ વાર્તારતાન્ ॥

ચ ચિરં વિચારચતુરાંસ્તૃપ્નોતિ દાનં પુનઃ

જગંતિ યુગપત્પ્રીણાતિ યત્ત્રિણ્યપિ ૧૬॥

અર્થ--કાવ્યની કલાના સમૂહમાં કુશલ અણલાઓને ખુશી કરે છે, ગીત જેઓને પ્રિય છે, તેવાઓને ગીત

સુશી કરે છે, કામદેવના તાપની પીમાથી વ્યાકુલ થઈ-
લાઓને પ્રફુલ્લિત લોચનવાલી સ્ત્રી સુશી કરે છે, કથાના
રસીઆઓને કથા સુશી કરે છે, વિચારવંત માણસોને
ચતુરાર્ધ સુશી કરે છે, પણ તે સર્વથી દાન અધિક છે,
કેમકે, તે એકીજ વચ્ચે ત્રણે જગતોને પણ સુશી
કરે છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે શીલપ્રક્રમ કહે છે.

શીલાદેવ ભવંતિ માનવમરુતસંપત્તયઃ પત્તયઃ

શીલાદેવ ધ્રુવિ ભ્રમંતિ શશભૃદ્વિસ્ફુર્તયઃ કીર્તયઃ ॥

શીલાદેવ પતંતિ પાદપુરતઃ સચ્છક્તયઃ શક્તયઃ

શીલાદેવ પુનંતિ પાણિપુટકં સર્વર્થયઃ સિદ્ધયઃ ॥૧૭॥

અર્થ-શીલથીજ મનુષ્ય તથા દેવસંવંધિની સંપ-
દાઓ તથા ચાકરો વિગેરે મળે છે, તેમ શીલથીજ ચંદ્ર
સરસ્વી સ્ફુરાયમાન કીર્તિઓ પૃથ્વીમાં ફેલાય છે, વલી
શીલથીજ સર્વ ઉત્તમ શક્તિઓ આવીને પગે પડે છે, તેમ
શીલથીજ સઘલી ક્રહિ અને સિદ્ધિઓ હસ્તપુટને પવિત્ર
કરે છે; (અર્થાત્ હાથમાં આવે છે.) ॥ ૧૭ ॥

વાલ્લભ્યં ચિત્તનોતિ યચ્છતિ યશઃ મુખ્ણાતિ પુણ્યપ્રધાં

સૌંદર્યં સૃજતિ પ્રભાં પ્રથયતિ શ્રેયઃશ્રિયં સિંચતિ ॥

પ્રીણાતિ પ્રજ્ઞતાં ધિનોતિ ચ ધૃતિં સૂતે સુરૌકઃસ્થિતિં

કૈવલ્યં કરસાત્કરોતિ સુભગં શીલં નૃણાં શીલિતમ્ ૧

प्रशस्ति (प्रशंसापत्र) चंझमंरुलमां दाखल करेली ठे.
तथा तेणे पोतानी कीर्तिना समूहने वायुनो सोवती
करीने फेलातो कर्यो ठे; तेम तेणे पोतानुं निर्मल नाम
सूर्यना विंवमां लख्युं ठे; एम जाणवुं. ॥ १० ॥

न स्वर्भोज्यमिव त्यजंति वदनात् स्वर्योषितस्तद्यशो ॥
नैवोज्झंति तदंहिरेणुममरा मौलेश्च मालामिव ॥

सिद्धध्यानमिवोद्ब्रह्मंति हृदये तन्नाम योगीश्वराः ॥

शीलालंकृतिमंगसंगतिमर्तो ये जंतवः कुर्वते ॥ २१ ॥

अर्थ—जे प्राणीओ शीलरूपी आन्नूपणने अंगपर
धारण करे ठे, तेना यशने देवांगनाओ दिव्य भोजननी
पेठे पोताना मुखथी तजतीज नथी, तथा तेना चरणानी
रजने देवो मुकुटनी मालानी पेठे तजताज नथी, तेम
तेना नामने योगीश्वरो सिद्धना ध्याननी पेठे हृदयमा
धारण करे ठे. ॥ ११ ॥

हवे तपप्रलुभ कहे ठे.

नो ऋयाज्ज्वलनैर्विना रसवतीपाको यथा कर्हिचित्
संजायेत यथा विनामृदुमृदां पिंडं न कुंभः क्वचित् ॥
तंतूनां निचयाद्धिना सुवसनं न स्याद्यथा जातुचि-
त्रोत्पद्येत विनोत्कटेन तपसा नाशस्तथा कर्मणान्नरः ॥

अर्थ--जेम अग्निविना रसोइनो पाक कोइ पण वखते
अतो नथी, तथा जेम कोमल माटीना पिरुविना कोइ

ઠે; માટે મોક્ષપદ દેનારા એવા તે ઇંદ્રિયોના દમન માટે,
રસોમાં મૂર્છા તજીને, તે તપને વિષે યત્ન કરો? ॥ ૨૪ ॥

નાયો યુવાનમિવ વાર્ધિમિવાઘ્નિપત્ન્યો
વિદ્યા વિનીતમિવ ભાનુમિવાંશવશ્ચ ॥

વલ્લ્યઃ ક્ષમારૂઢમિવેંદુમિવૌઢવશ્ચ

સહઘ્યઃ સમુપયાંતિ તપશ્ચરંતમ્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ--યુવાન પુરુષોપ્રતે જેમ સ્ત્રીઓ, સમુદ્ગ્રપ્રતે જેમ
નદીઓ, વિનયવંતપ્રતે જેમ વિદ્યા, સૂર્યપ્રતે જેમ
કિરણો, વૃદ્ધપ્રતે જેમ વેલમીઓ, તથા ચંદ્રપ્રતે જેમ
તારાઓ, તેમ તપસા કરતા માણસને નૃત્તમ લઘ્વિઓ
પ્રાપ્ત થાય ઠે. ॥ ૨૫ ॥

ક્ષારૈરિવાંચરમપાં પ્રકરૈરિવાંગં

શાળૈરિવાસ્ત્રમનલૈરિવ જાતરૂપમ્ ॥

ઘૃર્માર્જનૈરિવ ચ નેત્રમિવાંજનૈશ્ચ

નૈર્મલ્યમાવહતિ તીવ્રતપોભિરાત્મા ॥ ૨૬ ॥

અર્થ--સ્વારાથી જેમ વસ્ત્ર, પાણીના સમૂહથી
જેમ ંગ, સરાણાથી જેમ શસ્ત્ર, અગ્નિથી જેમ સુવર્ણ,
માર્જનથી જેમ જમીન, તથા ંજનથી જેમ નેત્ર, તેમ
તીવ્ર તપથી આત્મા નિર્મલ થાય ઠે. ॥ ૨૬ ॥

હવે જ્ઞાવપ્રક્રમ કહે ઠે.

દન્તે યેન વિના ઘનેઽપિ હિ ધને સ્પાદુસ્તહસ્તદ્વય

ઁષીણે યેન વિનાભિકામવિમલે શીલે ચ ભોગક્ષયઃ ॥

नीरेणेव सरः सरोरुहमिवामोदेन सीतांशुना
तुंगीवाम्बुजंघनेनव दिवसः कुंभीव दानांम्बुना ॥

पुत्रेणेव कुलं कुरंगनयना भर्त्रेव घत्ते श्रियं
भावेन प्रचुरापि पुण्यपटुता प्रोह्लासमीता क्रिया २९॥

अर्थ--जलश्री जेम सरोवर, सुगंधिश्री जेम कमल,
चंद्रश्री जेम रात्रि, सूर्यश्री जेम दिवस, मदश्री जेम
हाश्री, पुत्रश्री जेम कुल, तथा ज्ञर्तारश्री जेम स्त्री शो-
नाने धारण करेठे, तेम, घणी एवी पण क्रिया ज्ञावश्री
पुण्यनी पटुताना प्रोह्लासने पामे ठे. ॥ २९ ॥

कैश्चिद्धानमदायि शीलममलं चापालि कैश्चित्तपः
कष्टं कैश्चिदधाय्यकारि विपिने कैश्चिन्निवासोऽनिशम्
कैश्चिद्विधानमधारि कैश्चिदनघश्चापूजि देवव्रजो ॥

यत्तेषां फलमापि चापरनरैस्तद्भावविस्फुर्जितम् ॥३०॥

अर्थ--केटलाकोए दान दीधुं, केटलाकोए निर्मल
शील पाळ्युं, केटलाकोए तपनुं कष्ट सहन कर्युं, केट-
लाकोए हमेशां वनसां निवास कर्यो, केटलाकोए ध्यान
धर्युं, तथा केटलाकोए निर्मल देवसमूहने पूज्यो, पण
ते सघलानुं फल तो बीजाओने मळ्युं; माटे तेमां ज्ञावनुं
प्रावळ्य जाणवुं. ॥ ३० ॥

सिद्धांजनं जनितयोगिजनप्रभावं ॥

भावं यदंति विदुषां निवहा नवीनम् ॥

१ " निशीथिनी निशा निश्च, इयामा तुंगी त
तमी " इति नामनिधानम्

ગંધ સરસ્વો, તથા દુર્ગતિમાં પામવાને અંધ સરસ્વો, એવો
ક્રોધ ઉત્તમ માણસોને તજવો લાયક છે. ॥ ૩૨ ॥

વાયુર્યથા જલમુચાં સમિધાં યથાગ્નિઃ

સિંહો યથા કરદિનાં તમસાં યથાર્કઃ ॥

હસ્તી યથાવનિરુહાં પયસાં યથોષ્ણઃ

શક્તસ્તથા પ્રશમનાય શમો રૂપાણામ્ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ-મેઘનો નાશ કરવામાં જેમ વાયુ, કાષ્ઠોનો નાશ
કરવામાં જેમ અગ્નિ, હાથીઓનો નાશ કરવામાં જેમ
સિંહ, અંધકારનો નાશ કરવામાં જેમ સૂર્ય, વૃક્ષોનો
નાશ કરવામાં જેમ હાથી, તથા જલોનો નાશ કરવામાં
જેમ ઊનાલો સમર્થ છે, તેમ ક્રોધને નાશ કરવામાં
સમતા સમર્થ છે. ॥ ૩૩ ॥

તપઃપૂર પાથોમુચમિવ મરુત્સંહરતિ યઃ

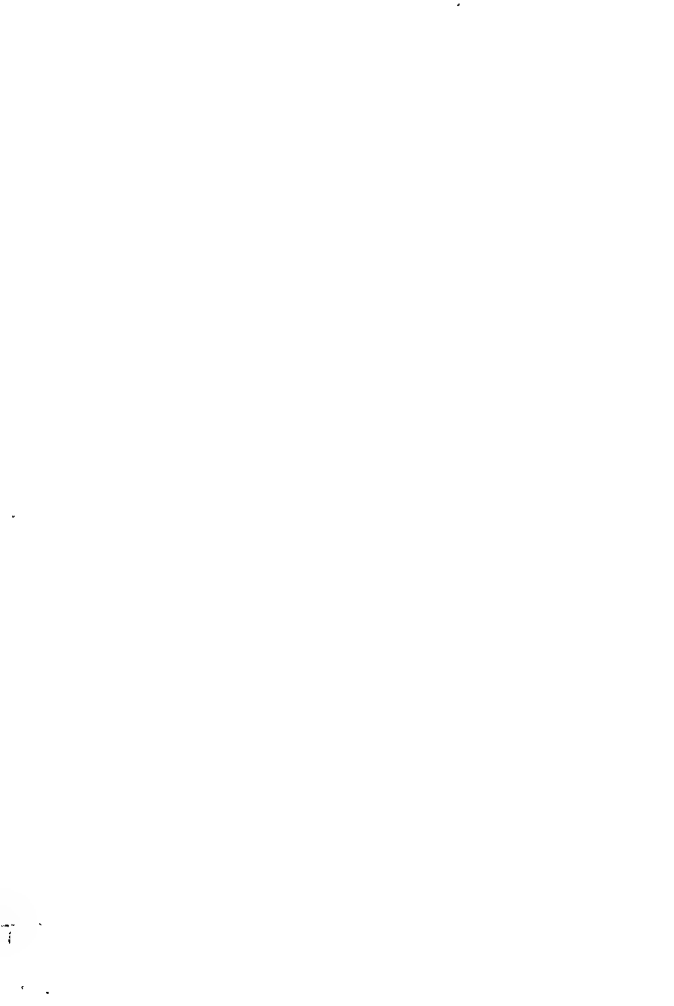
કૃપાકેલિં મુસ્તાંકુરમિવ વરાહઃ સ્વનતિ યઃ ॥

સુહૃદ્ભાવં નાશં હિમમિવ પયોજં નયતિ યઃ

સ કોપઃ સાટોપઃ પ્રવિશતિ સતાં ચેતસિ કિલુઃ ॥

અર્થ-પવન જેમ વરસાદને, તેમ જે કોપ તપના તમ-
હને હરે છે, તથા મુક્કર જેમ મુસ્તના (મોઘના) અંકુ-
રાને તેમ જે દયાની કીમતને ઊલેમી નાચે છે, તથા
વરફ જેમ વામનને તેમ જે મિત્રાણનો નાશ કરે છે, એવો

“કુલવિદો મેઘનાભા, મુસ્તા મુસ્તકમશિ
હત્યમરઃ

સંગં ગચ્છતિ યત્ર યત્ર યદસૌ તત્તદ્વિનાશાસ્પદં ॥

પ્રેત્ય પ્રાણભૃતો ભવંત્યાભિમતપ્રાપ્તિપ્રહીણાઃ ક્ષણાત્ ૩૭

અર્થ--હે આત્મા ! સર્વ ગુણોરૂપી પર્વતને (જેદ-
વામાં) વજ્ર સરખા એવા જાતિમદ, ऐश्वर्यમદ, વલમદ,
જ્ઞાનમદ, કુલમદ, તપમદ, રૂપમદ, તથા ધનાદિકના
પ્રાપ્તિમદને તું સર્વથા પ્રકારે આચર નહીં ? કેમકે, ઉપર
કહેલી જે જે વાવતોમાં તે મદનો (અહંકારનો) સંગ
થાય છે, તે તે વાવતો પ્રાણીઓને પરજીવમાં અનિષ્ટ મલે
છે. અને એવી રીતે પોતાને મનોહર લાગતી, એવી પ્રાપ્તિ-
ઓથી તે ક્ષણ વારમાં રહિત થઈ જાય છે. ॥ ૩૭ ॥

ઔચિત્યચારુચરિતાંબુજશીતપાદં

સત્કર્મકૌશલકુચેલકઠોરપાદમ્ ॥

સંસેવ્યસેવનવનદ્રુમસામયોર્નિ

માનં વિમુંચ સુકૃતાંબુધિકુંભયોનિમ્ ॥૩૮॥

અર્થ--ઔચિત્યતારૂપ જે મનોહર આચરણ, તે રૂપી
(સૂર્યવિકાસિ) કમલનો (નાશ કરવામાં) ચંડસરખા,
તથા ઉત્તમ કાર્યની કુશલતારૂપી (ચંડવિકાસિ)
કમલને (નાશ કરવામાં) સૂર્ય સરખા, અને આચ-
રવાલાયક કાર્યરૂપી વનવૃક્ષને (નાશ કરવામાં)
હાથી સરખા, તથા પુણ્યરૂપી સમુદ્રને (શોષવામાં)
અગસ્તિ ઋષિ સરખા એવા માનને, હે પ્રાણી! તું તજી દે ?

અર્થ--જે દુર્બુદ્ધિઓ કપટ કરીને વગલાંઓ જેમ
મત્સ્યોને તેમ સર્વ જનોને ઠગે છે, તે મૂર્ખોંએ નિર્મલ કી-
ર્તિરૂપી લતાપ્રતે વરસાદ સરખી મિત્રાણી, પ્રપંચમાં
ચતુર એવા પોતાના આત્માને ઠગ્યો છે. ॥ ૪૧ ॥

માયામિમાં કુટિલશીલવિહારવિજ્ઞાં ॥
મન્યામહે હૃદિ ભુજંગવધું નવીનામ્ ॥
દષ્ટોઽન્યા સ્મિતસરોજસહોદરાસ્યો ॥
મોહં નયેદ્યદિતરાન્મધુરં વ્રુવાણઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ--કુટિલ શીલના (દુરાચારના) વિહારમાં
ચતુર એવી માયારૂપી સર્પણીને અમો હૃદયમાં વિચિત્ર
પ્રકારની (આશ્ચર્યકારક) માનીએ ઠીએ; કેમકે જેનાથી
મંઝાણલો માણસ વિકસ્વર થાણા કમલ સરખા મુખ-
વાલો થયો થકો, તથા મીઠાં મીઠાં વચનો વોલતો થકો
(ઝલટો) વીજાને મોહમાં નાંખે છે. ॥ ૪૨ ॥

વિશ્રંભં ભુજગીવ જીવિતતનું વ્યાહંતિ યા દેહિનાં ॥
યા સૌહાર્દમપાકરોતિ શુચિતાં સ્પર્શોઽશુચીનામિવ ॥
યા કૌટિલ્યકલાં કલામિવ વિધોઃ પુણ્નાતિ પક્ષઃ સિત
સ્તાં નિર્મોકમિયોરગઃ ક્ષતગતિં માયાં ન કો મુંચતિ ૪૩

અર્થ--જે માયા (કપટ) સર્પણી જેમ જીવિતને,
તેમ માણસોના વિશ્વાસને હણે છે, તથા અશુચિ પદા-
ર્થોનો સ્પર્શ જેમ પવિત્રતાને, તેમ જે મિત્રાણને દૂર કરે

હવે લોન્નપ્રક્રમ ઠે.

નાશં યો યશસાં કરોતિ રજસાં વ્રાતોઽનિલાનામિવ
ત્રાસં યો મહસાં તનોતિ વયસાં પાતઃ શરાણામિવ ॥
શોભાં યો વચસાં હિનસ્તિ પયસાં વૃષ્ટિર્ધનાનામિવ
ત્યક્ત્વાકૃત્યકરીંદ્રકુંભશરભં લોભં શુભંયુર્ભવ ॥૪૬॥

અર્થ--જે લોન્ન પવનોનો સમૂહ જેમ રજોનો, તેમ
યશોનો નાશ કરે ઠે, તથા વાણોનું પર્ણું જેમ જીંદ-
ગિને, તેમ જે (પોતાના) તેજને ત્રાસ આપે ઠે, તથા
મેઘનીવૃષ્ટિ જેમ પાણીને (મોલું કરે ઠે.) તેમ જે, વચ-
નની શોનાને હણે ઠે, તથા જે કરવાયોગ્ય કાર્યરૂપી
હાથીના કુંજસ્થલને ખેદવામાં સિંહસમાન ઠે, એવા
લોન્નને તજીને હે પ્રાણી ! તું કલ્યાણયુક્ત થા ? ॥ ૪૬ ॥

કિંધ્યાનૈર્મુલ્ખપદ્મમુદ્રણચર્ણૈઃ કિંચંદ્રિયાણાંજયૈ
રુક્ષેચ્છૈસ્તપસાં પુનઃ પ્રતપનૈઃ કિં મેદસાં શોષણૈઃ ॥
કિં વાચાં જનિતશ્રમૈઃ પરિચયૈઃ કિં કલેશયુક્તૈર્વૈતૈ
શ્વેલ્લોભોઽખિલદોષપોષણપટુર્જાગર્તિ ચિત્તોત્તમૃઃ ૪૭॥

હે પ્રાણી ! સઘલા દોષોને પોષણ કરવામાં સમર્થ
તથા દુઃખના સ્થાનકરૂપ એવો લોન્ન જો ચિત્તમાં જાગ-
તો રહ્યો ઠે, તો પઠી મુખરૂપી કમલને મુક્તિ કરવામાં
સમર્થ, એવા ધ્યાનધી શું ઘવાનું ઠે? તેમ ઇન્દ્રિયોને જી-
તવાથી પણ શું ઘવાનું ઠે ? તેમ રોધને રોધનાર તથા

સેવાને તજે ઠે, પુત્ર નમ્રતાને તજે ઠે, રાજા નીતિને તજે ઠે, મુનિ વ્રતને તજે ઠે, તપસ્વી તપને તજે ઠે, તથા એવો કુલીન માણસ પણ લજ્જાને તજે ઠે. ૪૯ ॥

લોભાંભોજાલિશીતવ્યુતિરહિમરુચિઃ પુણ્યપાથોજપુંજે ॥
શુદ્ધધ્યાનૈકસૌમ્યઃ પ્રગુણગુણમણિ શ્રેણિમણિક્વચ્ચાનિઃ ।
શ્રૈયોવલ્લ્યાલવાલઃ કલિમલકમલારામસંહારહસ્તી ॥
તૃણાકૃણાહિમંત્રો વિશતુહદિસતામેષ સંતોષપોષઃ ૫૦

અર્થ--લોખ્તરૂપી (સૂર્ય વિકાસી) કમલોની શ્રેણિ-
નો (નાશ કરવામાં) ચંડ સરખો, પુણ્યરૂપી કમલના
સમૂહને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખો, શુદ્ધ
ધ્યાનના એક મેહેલ સરખો, ઉત્તમ ગુણોરૂપી મણિની
શ્રેણિઓને (ઉત્પન્ન કરવામાં) માણિક્યની યાણ સર-
ખો, કલ્યાણરૂપી વેલનીને (પ્રફુલ્લિત કરવામાં)
ક્યારા સરખો, ક્લેશ અને મલીનતારૂપી કમલના વગી-
ચાનો નાશ કરવામાં હાથી સરખો, તથા તૃણારૂપી
કૃણસર્પને (વશ કરવામાં) મંત્ર સરખો, એવો આ
સંતોષનો પોષ (પુષ્ટિ) સજ્જનોના હૃદયમાં ઢાલવ
થાઓ ? ॥ ૫૦ ॥

હવે પિતૃપ્રક્રમ કહે ઠે.

તેનાવાદિ યશઃપ્રસિદ્ધિપટહઃ પ્રાકારિ યાત્રોત્સવ
સ્તીર્થાનાં ચ સતામમોદિ હૃદયં પ્રાણોદિ પાપપ્રથા ॥

ન ત્યાગૈરપિ સંપદાં ભવતિ સા નાપિ વ્રતાનાં વ્રજૈ ॥
 ર્યા પિત્રોઃ પદપૂજનૈઃ સુભગયોઃ શુદ્ધિર્મૃશં જૃંમતે ॥૫૨॥

અર્થ--માતપિતાના મનોહર ચરણોની પૂજાથી
 (પ્રાણીને)જે અત્યંત શુદ્ધિ આય છે, તેવી શુદ્ધિ ત્રીથોના
 પવિત્ર જલોના સ્નાનોથી પણ અતી નથી, સિદ્ધ પ્રત્નુના
 શુદ્ધ જાપોથી પણ અતી નથી, મનોહર આચરણોથી પણ
 અતી નથી, સિદ્ધાંતો (સાંનનલવાના) શ્રમોથી પણ અતી
 નથી, લક્ષ્મીના દાનથી પણ અતી નથી, તથા વ્રતોના
 સમૂહોથી પણ અતી નથી. ॥ ૫૨ ॥

વિદ્મ. સ્વર્ગતરંગિણી પ્રકટિતા તજ્ઞાંગલે મંડલે ॥

દુઃસ્થસ્ય પ્રવિવેશ વેદમનિ મનઃકામપ્રદા સ્વર્ગવી ॥

પ્રાદુર્ભાવમુપેયિવાન્મરુભુવિ ક્ષોણીરુહઃ સ્વર્ગિણાં ॥

યત્પિત્રોઃ પ્રવિધીયતે પ્રતિદિનં ભક્તિઃ શુભાસિનયુગે ૫૪

અર્થ--આ કલિકાલમાં પણ હમેશાં, માત પિતાની
 શુદ્ધ ભક્તિ જે કરવામાં આવે છે, તેથી હું એમ જાણું છું
 કે, જંગલના પ્રદેશમાં દેવગંગા પ્રગટ થઈ છે, તથા મનના
 ઇચ્છિત અર્થને દેનારી કામેધેનુએ દરિદ્રિના ઘરમાં પ્રવેશ
 કર્યો છે, તથા મારવારની ચૂમિમાં કલ્પવૃક્ષોની
 उत्पत्ति થઈ છે ! ॥ ૫૪ ॥

યત્પ્રસાદયશતઃ કરિલીલાં, પૂતરપ્રતિમિતોઽપ્યુપયાતિ ॥

પાદયોઃ પ્રવિદધીત ન પિત્રોઃ, કિંતયોઃ સતનયઃ સન્નુપાસ્તિ

અર્થ--જે માતપિતાની કૃપાથી, (જન્મ સમયે) પૂરા સરખો પણ પુત્ર, (યૌવન સમયે) હાથી સમાન લીલાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવા-ને, તે પુત્ર શામાટે અંગીકાર ન કરે? (અર્થાત્ કરેજ.)

હવે ગુરુપ્રક્રમ કહે છે.

किं पाथसां मथनवत् कुरुषे सुखेच्छु-
र्बंधो मुधैव विविधं निकरं क्रियाणाम्
वस्तुप्रकाशनपटुः प्रकटप्रभावो ॥

દીપ્રપ્રદીપ્ત ઇવ ચેદ્ ગુરુરાદૃતો ન ॥ ૫૬ ॥

અર્થ--દેદીપ્યમાન દીપકની પેઠે વસ્તુઓને પ્રકાશ કરવામાં સમર્થ, તથા પ્રગટ પ્રજ્ઞાવવાલા, એવા ગુરૂને, હે વંધુ! જો તેં અંગીકાર કર્યા નથી, તો સુખની ઇચ્છાથી જલના મથનની પેઠે ફોકટ ક્રીયાઓનો સમૂહ તું શા-માટે કરે છે ? ॥ ૫૬ ॥

न ध्वंसं विदधाति यस्तनुमतां ब्रूते न भाषां मृषा ॥
न स्तेयं चितनोति न प्रकुरुते भोगांश्च वक्रभ्रुवाम् ॥
न स्वर्णादिपरिग्रहग्रहिलतां धत्ते च चित्ते क्वचित् ॥
संसेव्यो गुरुरेष दोषविमुखः संसारपारेच्छुभिः ॥ ५७ ॥

અર્થ--જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના જોગો જોગ-વતા નથી, તથા મનમાં કોઈ પણ વચ્ચે સુવર્ણાદિકના

પરિગ્રહની લોલતાને ધારણ કરતા નથી, એવા નિર્દોષ ગુરુને, સંસાર-તરવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ સેવવા.૫૭

યે વ્યાપારપરાંયણાઃ પ્રણયિનીપ્રેમપ્રવીણાશ્ચ યે ॥

યે ધાન્યાદિપરિગ્રહાગ્રહગૃહં સર્વાભિલાષાશ્ચ યે ॥

યે મિથ્યાવચનપ્રપંચચતુરા યેઽર્હર્નિશં ભોજિન

સ્તે સેવ્યા ન ભવોદધૌ કુગુરવઃ સચ્છિદ્રપોતા ઇવ ॥૬૮॥

અર્થ--જેઓ વ્યાપારમાં તત્પર રહેલા છે, સ્ત્રીઓના પ્રેમમાં પ્રવીણ થયા છે, ધાન્યાદિક પરિગ્રહના સ્થાનક તુલ્ય છે, સર્વ વસ્તુઓના લાલચુ છે, મિથ્યાવાદના પ્રપંચમાં ચતુર છે, તથા જેઓ રાતદહામો ઝોજનમાં આસક્ત છે, એવા કુગુરુઓને આ જીવરૂપી સમુદ્માં (બુદ્ધિ-મવાને) ટિંકવાલા વહાણ તુલ્ય(જાણીને) સેવવાજ નહીં.

યે વિશ્વાસપદં ચ યે પ્રતિશ્રુવો નિર્વાણશર્માર્પણે ॥

યે ચાધોગતિદુર્ગમાર્ગગમનદ્વારપ્રવેશાર્ગલાઃ ॥

ધર્માધર્મહિતાહિતપ્રકટનપ્રાપ્તપ્રમોદાશ્ચ યે ॥

તે સેવ્યા ભવવારિધૌ સુગુરવો નિશ્ચિદ્રપોતા ઇવ ॥૬૯॥

અર્થ--જેઓ વિશ્વાસના સ્થાનકરૂપ છે, મોક્ષસુખ આપવામાં શાક્ષિજૂત છે, નીચ ગતિના દુર્ગમ માર્ગમાં ગમન કરવાના દ્વાર પ્રતે પ્રવેશ કરવામાં જાગોલ સમાન છે, તથા જેઓ ધર્મ, અધર્મ, હિત, અહિત વિગેરે પ્રગટ કરવાથી આનંદ મેલવનારા છે, એવા ઉત્તમ

ઓને નવરૂપી સમુદ્ધા ટિહગ્નિ (અગ્નિ) વહાણ
તુલ્ય જાણીને મેવવા. ॥ ૧૧૫ ॥

ચેદાનર્જાલતપમાં ફલમાપ્તુર્મદ્ધા ॥

સ્વર્ગાપવર્ગપુર્યોઃ પથિ ચેન્નિયામા ॥

વાંછા ચ ચેત્સુકૃતદુઃકૃતયોર્વિવેકે ॥

મેઘ્યઃ સમાધિનિધિરપ ગુરુસ્નદાર્યઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ--જો દાન, ઈલા અને તપના ફલને મેલવ-
વાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક નગરના માર્ગમાં
જવાની જો ઇચ્છા હોય, તથા પુણ્ય પાપનો વિવેક (તફા-
વત) જાણવાની જો ઇચ્છા હોય, તો સમાધિના તંત્રાર-
રૂપ તે સુગુરુને ઉત્તમ માણસો મેવવા. ॥ ૬૦ ॥

હવે દેવપ્રક્રમ કહે છે.

જ્યોતિર્જાલમિવાગ્નિર્નાપ્રિયતમં પ્રીતિર્ન તં મુંચતિ ॥

શ્રેયઃશ્રીર્ભવતીહ તત્સહચરી જ્યોત્સ્ના મુધાંશોગ્નિ ॥

સૌભાગ્યં તમુપૈતિ નાથમવનેઃ મેનેવતં કાંક્ષતિ

સ્વર્ત્રદ્ધાગ્નિસુતા વશેવ તરુણં યોર્ચી ચિથસેર્હતામ ॥

અર્થ--જે માણસ શ્રી અરિહંત પ્રજ્ઞુની પૂજા કરે છે,
અને, સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ ઠોરતી
તથા, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી
તેની સહચરી થાય છે, તથા રાજાપ્રતે જેમ સેના, તેમ

સૌજ્ઞાન્ય તેની સમીપ આવે છે, તથા યુવાન પુરુષને જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને ફેરે છે. ૬૧

સ શ્લાઘ્યઃ કૃતિનાં તતિઃ સુકૃતિનાં તં સ્તૌતિ તેનાત્મનો ॥
વંશોઽશોભિ નમંતિ યોજિતકરાસ્તસ્મૈ વ્રજા શૃશુજામ્ ॥
તસ્માન્નપ્રથિતઃ પરોઽસ્તિ ભુવને જાગર્તિ ચિત્તાર્તિહત્ ॥
કીર્તિસ્તસ્ય વસંતિ ભોગનિવહાસ્તસ્મિન્જનંયોઽર્ચતિ ૬૨

અર્થ--જે માણસ જિનેશ્વર પ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ પુરુષોમાં (પણ) વચાણવાલાયક છે, તથા પુણ્યવંતોની શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વલી તેણે પોતાનું કુલ શોજાવ્યું છે, તેમ તેની પાસે રાજાઓના સમૂહો હાથ જોમીને રહે છે, વલી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ પણ વીજો માણસ પ્રખ્યાત થયેલો નથી, તેમ ચિત્તની પીમાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા તેનામાં જોગોના સમૂહો (આવીને) વસે છે. ॥ ૬૧ ॥

તસ્માદૂરમુપૈતિ દુઃખ મલિલં સિંહાદિવેભવ્રજો ॥

વિગ્રાધઞ્ચ વિભેતિ સર્પનિકરઃ કંસારિયાનાદિવ ॥

વિંવાત્પંકજિનીપતેરિવ નિશા નશ્યત્યનર્હા ગતિઃ ॥

પૂજ્યંતે જિનમૂર્તયઃ પ્રતિદિનં યદ્દામ્નિ સસ્ફુર્તયઃ ૬૩ ॥

અર્થ--જે મનુષ્યના ઘરમાં સ્ફુરાયમાન એવી જિનની મૂર્તિઓ હમેશાં પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી જેમ હાથીઓનો સમૂહ, તેમ સઘલું દુઃખ દૂર જાય છે, તથા ગરુડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો

સૌજ્ઞાન્ય તેની સમીપ આવે છે, તથા યુવાન પુરુષને
જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને રહે છે. ૬૧

સ શ્લાઘ્યઃ કૃતિનાં તતિઃ સુકૃતિનાં તં સ્તૌતિ તેનાત્મનો ॥
વંશોઽશોભિ નમંતિ યોજિતકરાસ્તસ્મૈ વ્રજા ઋઘ્નુજામ્ ॥
તસ્માન્નપ્રથિતઃ પરોઽસ્તિ ભુવને જાગર્તિ ચિત્તાર્તિહૃત્ ॥
કીર્તિસ્તસ્ય વસંતિ ભોગાનિવહાસ્તસ્મિન્ જનંયોઽર્ચતિ ૬૨

અર્થ--જે માણસ જિનેશ્વર પ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ
પુરુષોમાં (પણ) વરલાભવાલાયક છે, તથા પુણ્યવં-
તોની શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વલ્લી તેણે પોતાનું કુલ
શોજાવ્યું છે, તેમ તેની પાસે રાજાઓના સમૂહો હાથ
જોડીને રહે છે, વલ્લી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ
પણ વીજો માણસ પ્રખ્યાત થયેલો નથી, તેમ ચિત્તની
પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા
તેનામાં જોગોના સમૂહો (આવીને) વસે છે. ॥ ૬૨ ॥

તસ્માદૂરમુપૈતિ દુઃખ મખિલં સિંહાદિવેભવ્રજો ॥

વિગ્રાઘશ્ચ વિભેતિ સર્પનિકરઃ કંસારિયાનાદિવ ॥

વિંયાત્પંકજિનીપતેરિવ નિશા નશ્યત્યનર્હા ગતિઃ ॥

પૂજ્યંતે જિનમૂર્તયઃ પ્રતિદિનં યદ્વાન્નિ સસ્ફુર્તયઃ ૬૩ ॥

અર્થ--જે મનુષ્યના ઘરમાં સ્ફુરાયમાન એવી જિનની
મૂર્તિઓ હમેશાં પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી
જેમ હાથીઓનો સમૂહ, તેમ સઘળું દુઃખ દૂર જાય છે,
તથા ગરુડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિદ્યોનો

स्त्रीधी शोजितो धयो नथी, जेनुं मुखकमल कोप के
प्रसादवालुं नथी, जेनी मूर्ति वाहनपर वेठेली नथी,
जेनी वने आंखो कामनी इच्छाथी मनोहर अएली
नथी, तथा जेना गालो हास्यथी प्रफुल्लित धया नथी,
ते देवज सेववा योग्य ठे. ॥ ६५ ॥

हवे विनयप्रक्रम कहे ठे.

केनाकारि प्रशस्या शशिनिधवलमा बर्हिणांच प्रवर्हे ॥
बर्हे चित्रं विचित्रं जलरूहपटले सारसौरभ्यसंपत् ॥
दुग्धे स्नैग्ध्यं सितायाम सममधुरिमा पद्मपाणौ प्रभाते
नैर्मल्यं सानुकूल्यं पयसि च विनयः पुंसि सद्वंशजाते

अर्थ—चंद्रमां प्रशंसनीक श्वेतता कोणे करी ठे ?
तथा मयूरनां मनोहर पीठांमां विचित्र चित्र कोणे
वनाव्युं ठे ? तेम कमलोना समूहमां मनोहर सुगं-
धिनी संपदा कोणे वनावी ठे ? दूधमां चिकाश कोणे
करी ठे ? साकरमां अत्यंत मीठाश कोणे वनावी ठे ?
सूर्यमां प्रताप कोणे वनाव्यो ठे ? तथा पाणीमां अनु-
कुल निर्मलता कोणे करी ठे ? तेम उत्तम कुलमां उत्पन्न
अएला पुरुषमां विनय कोणे वनाव्यो ठे ? (अर्थात् ते
सघलां स्वान्नाविकज ठे.) ॥ ६६ ॥

धिष्ण्यानां गगनो पयोनिधिरपामंभोजबंधुस्त्वपां ॥
देवानां त्रिदिवं नृणां वसुमती विंध्याचलः कुंभिनाम् ॥

अन्यैर्गुणैरलमलंकरणैर्नराणां ॥

यद्यस्ति चेद्वियनमंडनमेकमंगे ॥

आयांति नायकमिव ध्वजिनीजनायत् ॥

सर्वे गुणाः स्वयं मिदं हृदये वहन्तम् ॥ ६९ ॥

अर्थ--फक्त एक विनयरूप आनूषणज जो अंगपर धारण कर्युं होय, तो पठी बीजा गुणोरुपी आनूष-
णोनी मनुष्योने कंइ जरुर नथी. केमके हृदयमां ते
विनयने धारण करनार माणसनी पासे, सेनापति
प्रते जेम सेनाना माणसो तेम सर्वे गुणो पोतानी
मेलेज आवी प्होंचे ठे. ॥ ६९ ॥

प्रेमपात्रं प्रजायंते, विनीताः पशवोऽपि हि ॥

तस्माद्विनय एवायं, स्वीकार्यः कार्यकोविदः ॥ ७० ॥

अर्थ--विनयवाला पशुओ पण प्रेमना पात्ररूप घाय
ठे, (अर्थात् बहुज बहालां लागे ठे,) माटे (पोताना)
कार्यमां चतुर एवा माणसोए ते विनयनोज स्वीकार
करवो. ॥ ७० ॥

इवे न्याय प्रक्रम कहे ठे.

प्राणा यांतु सुरेंद्रचापरुचयः संपत्तयश्चचिरा ॥

संचाराः पितृपुत्रभिन्नरमणी मुख्याःसमा बुद्धिर्दः ॥

तारुण्यादिष्वर्गुणा गिरिनदीदेगैरुपाधिप्लवाः ॥

कीर्तिः केलिगृहं तु नीतिवनितासंगधिरं निष्ठतु ॥ ७१ ॥

આરામઃ પૃથિવીરૂઢાં કુમુદિનીપ્રેયાન્ કલાનાં યથા ॥
કાસારઃ સરસીરૂઢાં ચ વિનયઃ સ્થાનં ગુણાનાં તથા ૬૭

અર્થ--જેમ તારાઓનું સ્થાનક આકાશ છે, પાણીનું
સ્થાનક સમુદ્ર છે, કાંતિઓનું સ્થાનક સૂર્ય છે, દેવોનું
સ્થાનક સ્વર્ગ છે, મનુષ્યોનું સ્થાનક પૃથ્વી છે, હાથી-
ઓનું સ્થાનક વિંધ્યાચલ છે, વૃક્ષોનું સ્થાનક વગીચો
છે, કલાઓનું સ્થાનક ચંદ્ર છે, તથા કમલોનું સ્થાનક
જેમ તલાવ છે, તેમ (સર્વ) ગુણોનું સ્થાનક વિનય છે.

નસ્વર્ણાભરણૈર્વિભૂપિતવપુઃ સૃગ્ભિર્ન ચ આજિતો ॥
નો મુક્તાફલહારહારિહૃદયો નો દિવ્યવાસોવૃતઃ ॥
નો રુપોપચિતો ન સિંધુરવરસ્કંધાધિરુદ્ધચતત્ ॥
સૌભાગ્યં સમુપૈતિય દ્વિનયિતાભૂપાભિ રામઃ પુમાન્ ૬૮

અર્થ--વિનયરૂપી જૂપણશ્રી મનોહર અણ્લો(માણસ)
જે સૌજ્ઞાગ્યને પામે છે, તે સૌજ્ઞાગ્યને સુવર્ણના આજૂપ-
ણશ્રી શોન્નિતાં શરીરવાલો પણ પામતો નથી, તેમ
પુષ્પમાલાઓશ્રી જૂપિત અણ્લો પણ તે સૌજ્ઞાગ્યને પામી
શકતો નથી, વલી મોતીના હારોશ્રી મનોહર હૃદય-
વાલો પણ તે સૌજ્ઞાગ્યને પામી શકતો નથી, તથા
દિવ્ય વસ્ત્રોવાલો પણ તે સૌજ્ઞાગ્યને પામી શકતો
નથી, તેમ રૂપવંત માણસ પણ તે સૌજ્ઞાગ્યને પામી
શકતો નથી, તથા હાથીના મનોહર સ્કંધપર ચમેલો
માણસ પણ તે સૌજ્ઞાગ્યને પામી શકતો નથી.

अन्यैर्गुणैरलमलंकरणै रराणां ॥

यद्यस्ति चेद्वियनमंडनमेकमंगे ॥

आयांति नायकमिवध्वजिनीजनायत् ॥

सर्वे गुणाः स्वयं मिदं हृदये वहन्तम् ॥ ३९ ॥

अर्थ-फक्त एक विनयरूप आनूपणज जो अंगपर धारण कर्युं होय, तो पवी वीजा गुणोरूपी आनूप-
णोनी मनुष्योने कंड जरूर नथी, केमके हृदयमां ते
विनयने वारण करना माणननी पाने, मेनापति
प्रते जेम तेनाना माणनो नेम नर्वे गुणो पानानी
मेलेज आवी पहोंचे ठे ॥ ३९ ॥

प्रेमपात्रं प्रजायते, विनीताः पदावांरपि हि ॥

तस्माद्विनय पदायं, स्वीकार्यः कार्यकांविदः ॥ ५० ॥

अर्थ-विनयवाद्या पदायं पदा प्रयना पात्ररूप आय
वे, (अर्थ-वहुत वडायां पावे ठे,) मांटे (पानाना)
कारिनी बहुत पदा मारलो न विनयनोज स्वीकार
करने ॥ ५० ॥

इदं न्याय प्रकृत कह ठे.

प्राणा यांतु सुंदरवाचकयः संपन्नयश्चाचिना ॥

संचाराः पितृपुत्रमित्ररमणां सुख्याः नमा बुद्धिः ॥

तारुण्यादिवपुर्गुणा गिरिनदीवेगैरुपरिप्लवाः ॥

कीर्तिः केलिगृहं तु नानिर्वनिनासंगश्चिरं ॥

•

•

•

•

પ્યોનો સમૂહ વિનયોશ્રી તથા કુલ જેમ પુત્રોશ્રી શોન્ને
ઠે, તેમ રાજા ન્યાયોશ્રી શોન્ને ઠે. ॥ ૭૩ ॥

નીતિઃ કીર્તિવધૂવિલાસ સદનં નીતિઃ પ્રસિદ્ધેર્ધુરા ॥

નીતિઃ પુણ્યધરાધિપપ્રિયતમા નીતિઃ શ્રિયાં સંગમઃ ॥

નીતિઃ સદ્ગતિમાર્ગદીપકલિકા નીતિઃ સર્વશ્રેયસાં ॥

નીતિઃ પ્રીતિપરંપરાપ્રસવિની નીતિઃ પ્રનીતેઃ પદમ્ ૭૪ ॥

અર્થ—નીતિ ઠે તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું
ઘરે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી ઠે, પુણ્યરૂપી રાજાની
(વહાલી) સ્ત્રી ઠે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી ઠે, સદ્ગ-
તિના માર્ગમાં દીપકની કલિકા સરખી ઠે. કલ્યાણોની
સરખી ઠે, પ્રીતિની પરંપરાને उत्पन्न કરનારી ઠે, તથા તે
વિશ્વાસનું સ્થાનક ઠે. ॥ ૭૪ ॥

પૂજ્યોશસ્તિ રનાદરોઽધમનરે નો વંચના ધર્મિણામ્ ॥

સત્યા વાકુ પુરતઃ પ્રભોરનુચિતત્યાગોઽનુરાગો નિર્જઃ ॥

સંગઃ સાધુષુ નિત્યકૃત્યકરણં સ્નેહઃ સર્વજન્મિભિઃ ॥

દીનાનાધજનેષુ ચોપકરણં ન્યાયોઽપ્યમધ્યા મનામ્ ॥

અર્થ—પૂજ્યોની સેવા, નીચ માણસમાં અનાદર, ધર્મી
માણસોને નહીં ઠગવાપણું, ડોઠની સમીપે મત્ય વાણી,
અનુચિત (આચરણોનો) ત્યાગ, સગાઓની સાથે પ્રીતિ,
સાધુઓની સેવત, નિત્યકર્મોનું કરવાપણું. પ્રનાષી-
ઓની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રતે ઉપકાર
એવી રીતનો સજ્જનોનો ન્યાયમાર્ગ ઠે. ॥ ૭૫ ॥

हवे पैशून्य प्रकृम कहें ठे.

चेत्पापापचयं चिकीर्षसि रिपोर्मूर्ध्नक्रमौ धित्ससि ।
 क्लेशध्वंसमभीप्ससि प्रवसनं सर्वांगसां दित्ससे ॥
 दुःकीर्तिं प्रजिहीर्षसि प्रतिपदं प्रेत्यश्रियं लिप्ससे ॥
 सर्वत्र प्रविधेहि तत्प्रियसखे पैशून्यशून्यं मनः ॥७६॥

अर्थ--हे प्रियमित्र! जो तुं पापोने नाश करवाने इच्छतो
 होय, शत्रुना मस्तकपर पगो मुकवाने (अर्थात् शत्रु-
 ओनो नाश करवाने) इच्छतो होय, क्लेशनो विध्वंस कर-
 वाने इच्छतो होय, सर्व अपराधोने दूर करवाने इच्छतो
 होय, पगले पगले अपकीर्तिने हरवाने इच्छतो होय,
 तथा पुनर्जवमां जो लक्ष्मी (मेलवाने) इच्छतो होय,
 तो सर्व जगोए तुं (तारा) मनने चुगलीश्री रहित कर?

नाग्नौ नीररूहं न सर्पलपने पीयूषपुरः प्रभा ॥
 भर्तुर्नाभ्युदयश्च पश्चिमगिरौ बल्ली न च व्योमनि ॥
 न स्थैर्यं पवने मरौ न मरुतामूर्वीरुहः स्याद्यथा ॥
 दौर्जन्ये यशसां तथा नहि भरः सोमत्विषां सोदरः ७७
 अर्थ--जेम अग्निमां कमल, सर्पनी जीज्जमां अमृतनो
 ७६, पश्चिम गिरिपर सूर्यनो उदय, आकाशमां वेलसी,
 स्थिरता, तथा मारवारुमां कल्प वृक्ष होतुं
 , तेम दुर्जनतामां चंड समान (उज्वल) यशनो
 समूह खरेखर अतो नथी. ॥ ७७ ॥

तत्संपत्तिमनुद्यमं प्रकटयन् कीर्तिं च कुर्वन् कलिं ॥
 प्राणान् प्राणभृतां हरंश्च सुकृतं नृत्यं वितन्वंस्तृपाम् ॥
 आरोग्यं च गिलन्नपथ्यमशनं विद्यां च निद्रां दधत् ॥
 कांक्षत्येष यदीहते सुभगतां पैशून्यमासूत्रयन् ॥ ७८ ॥

अर्थ--जे माणस चुगली करतो थको सौभाग्यप-
 णाने इच्छे ठे, ते माणस उच्चमविना संपदाने इच्छे ठे,
 कंकास करतो थको कीर्तिने इच्छे ठे, प्राणीओना प्राणोने
 हरतो थको पुण्यने इच्छे ठे, लज्जाने धरतो थको नाच-
 वाने इच्छे ठे. कुपय्य ज्ञोजन करतो थको निरोगीपणाने
 इच्छे ठे, तथा निद्रा लेतो थको विद्याने इच्छे ठे. (अर्थात्
 ते सघलुं असंज्ञवित एटले न वने तेवुं ठे) ॥ ७८ ॥

धर्मं धुनोति विधुनोति धियां समृद्धिं ॥

श्लाघां सिनोति च दुनोति दयाविलासम् ॥

चिंतां चिनोति च तनोति तनूप्रतापं ॥

क्रोधं धिनोति च नृणां पिशुनत्वमेतत् ॥ ७९ ॥

अर्थ--चुगलीपणुं माणसोना धर्मने नाश करे ठे,
 बुद्धिनी समृद्धिने दूर करे ठे, कीर्तिने गली जाय ठे,
 दयाना विलासने दुःखावे ठे, चिंता उपजावे ठे, शरीरने
 ताप आपे ठे, तथा क्रोधने वधारे ठे. ॥ ७९ ॥

सौभाग्यादिव सुंदरी सुविनयादिवेववीधिधिया ॥

सुयोगादिव साहसादिव महामंत्रादिसिद्धिः पुनः ।

તત્સંપત્તિમનુષ્યમં પ્રકટયન્ કીર્તિં ચ કુર્વન્ કલિં ॥
 પ્રાણાન્ પ્રાણશૃતાં હરંશ્ચ સુકૃતં નૃત્યં વિતન્વંસ્તૃપામ્ ॥
 આરોગ્યં ચ ગિલન્નપથ્યમશનં વિદ્યાં ચ નિદ્રાં દધત્ ॥
 કાંક્ષત્યેષ યદીહતે સુભગતાં પૈશૂન્યમાસૂત્રયન્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ--જે માણસ ચુગલી કરતો અકો સૌનાગ્યપ-
 ગાને રહે છે, તે માણસ ઝડ્યમવિના સંપદાને રહે છે,
 કંકાસ કરતોઅકો કીર્તિને રહે છે, પ્રાણીઓના પ્રાણોને
 હરતો અકો પુણ્યને રહે છે, લજ્જાને ધરતો અકો નાચ-
 વાને રહે છે. કુપશ્ય ઝોજન કરતો અકો નિરોગીપણાને
 રહે છે, તથા નિદ્રા લેતો અકો વિદ્યાને રહે છે. (અર્થાત્
 તે સઘલું અસંજવિત એટલે ન વને તેવું છે) ॥ ૭૮ ॥

ધર્મં ધુનોતિ વિધુનોતિ ધિયાં સમૃદ્ધિં ॥

શ્લાઘાં સિનોતિ ચ દુનોતિ દયાવિલાસમ્ ॥

ચિંતાં ચિનોતિ ચ તનોતિ તનુપ્રતાપં ॥

ક્રોધં ધિનોતિ ચ નૃણાં પિશુનત્વમેતત્ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ--ચુગલીપણું માણસોના ધર્મને નાશ કરે છે,
 વુહ્નિ સમૃદ્ધિને દૂર કરે છે. કીર્તિને ગલી જાય છે.
 દયાના વિલાસને દુઝાવે છે. ચિંતા ઝપજાવે છે, ટર્કીને
 તાપ આપે છે, તથા ક્રોધને વધારે છે. ॥ ૭૯ ॥

સૌભાગ્યાદિય સુંદરી નુપિનયાદિયેવધીધિમિત્તયા ॥

સુયોગાદિય સાદ્ગત્તાદિય મહાસંત્રાદિનિદિહુનઃ ॥

યૂનાં ચેતસિ કાંદિશિકહરિણીનેત્રેવચેદ્ધઃ પ્રિયા ॥

તત્સત્સંગમભંગરંગરસિકાઃ સેવધ્વમાત્માપ્રિયાઃ ॥૮૨॥

અર્થ-અન્નંગ રંગમાં રસિક તથા આત્મા ઠે પ્રિય જેમને
 એવા હે પ્રાણીઓ ! યુવાનોના મનમાં દિડ્મૂઢ અણી
 હરિણી સરસ્વી આંખોવાલી સ્ત્રી, જેમ પ્રિય ઠે, તેમ
 તમોને પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અન્નિ-
 ધેય, અનન્નિધેય, ધ્યેય, તથા શુન્ન અને અશુન્નના-
 અંતરને જાણવાના વિવેકમાં જો ખુશી હોય, તો તમો
 સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો ?

કીર્તિ કંદલયત્વઘં દલયતિ પ્રલહાદમુલ્લાસય ॥

ત્યાયાસં નિરુણઙ્ઘિ બુદ્ધિવિભવં સૂતે નિશેતે રિપૂન્ ॥

શ્રેયઃ સંચિનુતે ચ બંધુરધિયં ધત્તે પિધત્તે ભયં ॥

કિંકિં કલ્પલતેવ નૈવ તનુતે સઘઃ સતાં સંગતિઃ ॥૮૩॥

અર્થ-સજ્જનોની સોવત કીર્તિનું મૂલ નાંખે ઠે, પાપને
 દલી નાંખે ઠે, હર્ષને ઉપજાવે ઠે, શ્રમને રોકે ઠે. બુદ્ધિના
 વિન્નવને ઉત્પન્ન કરે ઠે, શત્રુઓને નાશ કરે ઠે, કલ્પાણને
 એકઠું કરે ઠે, મનોહર બુદ્ધિ આપે ઠે, તથા જ્ઞપને આઘા-
 દિત કરે છે: એવી રીતે સજ્જનોની સોવત કલ્પવલ્લીની
 પેઠે હમેશાં શું શું (ઉત્તમ) કાર્ય નથી કરતી? (અર્થાત્
 સર્વ ઉત્તમ કાર્યો કરે ઠે.) ॥ ૮૩ ॥

ક્રોધાદીનાંનિરોધો યદિયદિચ વનેઽવસ્થિતિઃપ્રીતિપૂર્ણા
ક્લેશાવેશ પ્રવેશ ચ્છિદિહ હૃદિતદા સ્વૈરમભ્યેતિ શુદ્ધિઃ

અર્થ—હે પ્રાણી ! જો, વાણી વિકાર રહિત હોય, નેત્રો
સમતાયુક્ત હોય, પવિત્ર એવા ગાત્રપર (મુખપર) ઉત્તમ
ધ્યાનની મુદ્રા હોય, ગતિ મંદમંદ પ્રચારવાલી હોય,
ક્રોધાદિકોનો નિરોધ હોય, તથા પ્રીતિપૂર્વક જો વનમાં
સ્થિતિ હોય, તો ક્લેશના આવેશના પ્રવેશને ઠેકનારી
(મનની) શુદ્ધિ પોતાની મલેજ હૃદયમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

અસૌ ભસ્માભ્યંગઃ કિમુ કિમુત ધૂમૌ વિલુઠનં ॥

જટાટોપઃ કોઽયં કિમુ વપુરિદં નિર્વિવસનમ્ ॥

કચાલોચઃ કોઽયં પ્રચુરતપસાં કિંચ તપનં ॥

ન ચેચ્ચેતઃશુદ્ધિઃ સુકૃતસફલીકારકરણમ્ ॥ ૮૭ ॥

અર્થ--જો પુણ્યને સફલ કરવાના કારણરૂપ એવી મ-
નની શુદ્ધતા ન હોય તો શરીરે ઝડમ ચોલવાથી શું થ-
વાનું છે ? તેમ પૃથ્વીપર લોટવાથી પણ શું થવાનું છે ?
જટાનો આટોપ ધારણ કરવાથી શું થવાનું છે ?
શરીરને વસ્ત્ર રહિત રાખવાથી શું થવાનું છે ? લોનો
લોચ કરવાથી શું થવાનું છે ? તથા ઘણા તપો
તપવાથી પણ શું થવાનું છે ? (મનની શુદ્ધિવિના
સઘલું નિષ્ફલ) છે. ॥ ૮૭ ॥

સ્વૈરં ભમન્ જગતિ ચિત્તનિશાકરોઽયં ॥

ધૈર્યચિતઃ સુકૃતકૃત્યમનોહમંત્રૈઃ ॥

લોનાતાં એવા (તારા) હૃદયનું તારે રક્ષણ કરવું જોઈએ; કેમકે, લોનાના સમૂહથી પરાન્નવ પામેલાં હૃદયમાં, શિલામાં જેમ કમલોનું ઝગવું તેમ, આત્માર્થના સમૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

હવે દ્યૂતપ્રક્રમ (જુગારનું પ્રક્રમ) કહે છે.

ભક્તિ મનાક્તિ વિનયં વિનિહંતિ તૃષ્ણાં ॥

પુષ્ણાતિ તર્જયતિ વર્ચમર્જયવીર્યમ્ ॥

પૂજાં પરામ્ભવાતિ નીતિમપાકરોતિ ॥

દ્યૂતં વિદૂરયત તદ્વચસનાધ્વસૂતમ્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ--હૈ પ્રાણીઓ! જે જુગાર ઝક્તિને તોમીપામે છે, વિનયને નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે, મનોહર તથા નિવિરુ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો (કીર્તિનો) પરાન્નવ કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે, એવા ડુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને તમો દૂર કરો?

વધ્યાં ધાન્નિ વધું વિધાય સ કુધીધુર્યઃ સુતાનીહતે ॥

હંપાપાતમુપેત્ય પર્વતપતેઃ પ્રાણાન્ સ ચ પ્રેક્ષ્યતિ ॥

સચ્છિદ્રામધિરુપ નાવ મુદધેઃ કૂલં ચ કાંક્ષત્યસૌ ॥

કૃત્વા કેતયકૌતુકં પ્રકુરુને વિત્તસ્પૃહાં યો જહઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ--જે મૂર્ખ માણસ જુગારનું કૌતુક કરીને વનન ઇચ્છા કરે છે, તે કુલુક્તિનો સરદાર માણસ ઘરમાં બંધ રાખીને પુત્રોને ઇચ્છે છે, મેરુપર્વતપરથી

લોજાતાં એવા (તારા) હૃદયનું તારે રક્ષણ કરવું જોઈએ; કેમકે, લાંઝના સમૂહથી પરાજીત પામેલાં હૃદયમાં, શિલામાં જેમ કમલોનું ઝગવું તેમ, આત્માર્થના સમૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

હવે ચૂતપ્રક્રમ (જુગારનું પ્રક્રમ) કહે છે.

ભક્તિ મનાક્તિ વિનયં વિનિહંતિ તૃષ્ણાં ॥

પુષ્ણાતિ તર્જયતિ વર્ચમર્જયવીર્યમ્ ॥

પૂજાં પરાભવતિ નીતિમપાકરોતિ ॥

ચૂતં વિદૂરયત તદ્વચસનાધ્વસૂતમ્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ--હૈ પ્રાણીઓ! જે જુગાર ઝક્તિને તોમીપામે છે, વિનયને નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે, મનોહર તથા નિવિરુ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો (કીર્તિનો) પરાજીત કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે, એવા ડુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને તમો દૂર કરો ?

વધ્યાં ધામ્નિ વધું વિધાય સ કુધીધુર્યઃ સુતાનીહતે ॥

ઘંપાપાતમુપેત્ય પર્વતપતેઃ પ્રાણાન્ સ ચ પ્રેક્ષ્યતિ ॥

સચ્છિદ્રામધિરુદ્ધ નાવ મુદ્ધેઃ કુલં ચ કાંક્ષત્યમૌ ॥

કૃત્વા કૈનવકૌતુકં પ્રકુરુતે વિત્તસ્પૃહાં યો જહઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ--જે મૂર્ખ માણસ જુગારનું કૌતુક કરીને ઇચ્છા કરે છે, તે કુદુક્તિનો સરદાર માણસ ઘરમાં સ્ત્રી રાખીને પુત્રોને ઇષ્ટે છે. મેરુપર્વતરચ્છી ૐ

કરીને તે પ્રાણોની રજા ગણે છે, તથા ઘીડવાલા વાદા-
ણમાં વેસીને તે કિનારે પહોંચવાની રજા કરે છે. ॥૧૧॥

આતુર મુનમરાભિમુન રૂઢ ગલ્લુગ્નો દશા નેક્ષતે ॥

અત્કોત્તિન ગુણુતે ન ન જ્વરિતવગદત્ત ચિત્તઃપુમાન્ ॥

લજ્ઞા મુઝ્ઞાનિ મગમુર્ચ્છિત રૂઢામત્કથ યત્ર દ્રુતં ॥

દૂતં ચિત્તચિનાશાનં ત્વજ મને નન્મૂર્ત્યમૈત્રીમિવ ॥૧૩॥

અર્થ--જે જુગારમાં આસક્ત અણ્ણો માણસ, જાણે
જૂતોના સમૂહથી પગાત્તવ પામેલો હોય નહીં જેમ, તેમ
જાણ્યોને તો આંગેથી જોતો પણ નથી; તેમ તે જુગાર-
માં રહેલાં ચિત્તવાલો માણસ તાપ ચમેલાની પેઠે
સેવકના વચનને પણ સાંજલતો નથી; વલી તેમાં લીન
અણ્ણો માણસ મદિરાથી મૂઢિત અણ્ણાની પેઠે તુરત
લજ્ઞાનો પણ ત્યાગ કરે છે; માટે હે મિત્ર ! મૂર્ચ્છની મિત્રા-
ઈની પેઠે ધનનો નાશ કરનારા, એવા જુગારને તું ઘોષી દે?

યત્રાપદાં વૃંદમુપૈતિ વૃદ્ધિં ॥

કંદસ્તરૂણામિવ વારિભૂમૌ ॥

ત્યજંતિ તત્કિં ન મનીષિમુખ્યા ॥

દ્યૂતં દુરાકૂતમનૂતમાર્થેઃ ॥૧૪॥

અર્થ--જે જુગારમાં, જલવાલી જમીનમાં જેમ વૃક્ષોનું
મૂલ, તેમ હુઃખોનો સમૂહ વૃદ્ધિ પામે છે; એવા દુષ્ટ
આશયવાલા, તથા ઉત્તમ જનોથી નહીં સ્તુતિ કરાણા
જુગારને, હે પંક્તિમુખ્યો ! તમો કેમ તજતા નથી ?

સ્થાનં શૂન્યગૃહં વિટાઃ સહચરાઃ સ્નિગ્ધશ્ચવેશ્યાજનઃ ॥

પાર્ષદ્યાઃ પરમોષિણઃ પરિજનાઃ કાદંબરિપાયિનઃ ॥

વ્યાપારશ્ચ પરપ્રિયાપરિચયઃ ख्यातिश्च वित्तव्ययो ॥

येषां श्रुतकृतां कथामपि कथं कुर्यात्समंतैःसुधीः॥९५॥

અર્થ--જે જુગારીઓનું સ્થાનક તો ઝાઝમ ઘર હોય છે, જેઓના સોવતીઓ તો લફંગાઓ હોય છે, વેશ્યાસ્ત્રીઓ જેઓની સ્નેહી હોય છે, લોકોને ઠગનારા માણસો જેઓની પાસે વેસનારા હોય છે, મદિરાપાન કરનારા જેઓનો પરિવાર હોય છે, પરસ્ત્રીના પરિચય-રૂપ જેઓનો વ્યાપર હોય છે, તથા ધનના નાશરૂપી જેઓની યત્નિ હોય છે, એવા જુગારીઓની સાથે ઉત્તમ બુદ્ધિવાને વાત પણ શામાટે કરવી જોઈએ ? ॥ ૯૪ ॥

इवे मांसप्रक्रम कहे ठे.

निःकर्णेष्विव गीतिरीतिरफला सद्ग्रहानधौरेयता ॥

कारुण्यस्य कथा वृथा मृगदशां दृक्केलिरंधेष्विव ॥

निर्जीवेष्विव वस्त्रवेपरचना वैदग्ध्यबुद्धिर्मुधा ॥

मांसास्वादिषु देहिषु प्रणयिता व्यर्था लतेवान्निषુ ९५

અર્થ--વેદેરા માણસો પ્રતે જેમ ગાયનની રચના, તેમ માંસ જીરણ કરનારાઓમાં ધ્યાનનું ધૌરેયપણું નિષ્ફલ છે, વલી આંધલાઓ પ્રતે જેમ સ્ત્રીઓના કટાક્ષોની ક્રીમા, તેમ તેઓ પ્રતે કરેલી દયાની કથા પણ નિષ્ફલ છે, વલી મુન્નદાંઓ પ્રતે જેમ વસ્ત્રાનુચિત

રચના, તેમ તેઓમાં રહેલી ચતુરાઈની વૃદ્ધિ પણ નિષ્ફલ
 ને તથા અગ્નિમાં જેમ વેલની, તેમ તેઓ પ્રતે સ્નેહ-
 નાવ રાખવો, તે પણ વૃથા છે. ॥ ૯૫ ॥

હિત્વા હારમુદારમૌક્તિકમયં તૈર્ધીયનેઽહિર્ગલે ॥

ત્યક્ત્વા ક્ષીરમનુષ્ણધામધવલં મૂત્રં ચ તૈઃ પીયતે ॥

મુક્ત્વા ચંદનમિંદુકુંદવિશદં તૈર્મૂતિરભ્યંગ્યતે

સંત્યજ્યાપરભોજ્યમદ્રુતનરં ઘૈરામિષં ભુજ્યતે ॥ ૯૬ ॥

અર્થ-જે માણસો વીજાં અત્યંત મનોહર જોજનને
 તજીને માંસનું જઠરાળ કરે છે, તેઓ મોતીઓના મનો-
 હર હારને તજીને ગલાંમાં સર્પને નાંખે છે; ચંડસરખા
 સફેદ દૂધને તજીને તેઓ મૂત્ર પીએ છે; તેમ ચંડ તથા
 રોલર સરખા નિર્મલ ચંદનને તજીને તેઓ શરીરપર
 રાખ ચોલે છે. ॥ ૯૭ ॥

સ્વં જ્વાલાજલેઽનલે સ વહલે ક્ષિપ્ત્વેહતે શીતતા ॥

મુત્સંગે ભુજગં નિધાય સવિષં સ પ્રાણિતં કાંક્ષતિ ॥

કીર્તિં કામ્યતિ ચાકૃશાં કૃપણતા માસૂઝ્ય સ ત્રસ્તથી ॥

યઃ કર્તું કરુણામભીષ્યાતિ જહો જગધ્વા પલં પ્રાણિનામ

सर्पने राखीने ते जीवितने इछे ठे, तेम अत्यंत कृपण-
पणुं राखीने ते कीर्तिने इछे ठे. ॥ ए७ ॥

चैतन्यं विषभक्षणादिव मधोः पानादिव प्राज्ञता ॥

विद्यालस्यसमागमादिव गुणग्रामोऽभिमानादिव ॥

शीलं स्त्रीजनसंस्तवादिव मनःक्लेशादिव ध्यानश्री ॥

देवार्चाशुचितादिपुण्यमखिलं मांसाशनान्नदयति ९९

अर्थ--जेम ऊरना ज्ञक्षणाथी चैतन्य, मदिरापान-
थी माहापण, आलसना समागमथी विद्या, अज्नि-
मानथी गुणोनो समूह, स्त्रीओना (अंगोपांगनी)
प्रशंसाथी शील, तथा मनना क्लेशथी जेम ध्याननी
बुद्धि, तेम मांसजक्षणाथी देवपूजा तथा पवित्रपणा-
दिकथी (उत्पन्न अणुं) सर्व पुण्य नाश पामे ठे. एए

पारदारिकनरः परपत्नीं, तस्करश्च परकीयविभूतिम् ॥

भोक्तुमिच्छति यथेहतधाभावाभिसोपचिनमाभिमृदुयः ॥

अर्थ--जेम परस्त्रीनो लालचु माणस पारकी र्त्तीने
इछे ठे, तथा चोर जेम परना धनने इछे ठे, तेम मांस-
जक्षणां लुब्ध अणुं माणस मांसथी पुष्ट यण्णा
(पशुने) इछे ठे. ॥ १०० ॥

ह्ये मयप्रक्रम कहे ठे.

स्थानित्वं भुवैति किंकरनरः प्रेक्षत्यनेति प्रभुः

शत्रुः सोदरता भुवैति तजने शत्रुविना मोदकः

જાયાત્વં જનની પ્રયાતિ જનનીભાવં ચ જાયાજનો ॥
ધર્મધ્વંસધુરાધુરીણમધુનઃપાનાભિભૂતાત્મનામ્ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ--ધર્મના નાશરૂપી ઘોંસરીને ઘરવામાં વલદસ-
માન એવા મધપાનથી પરાજીત પામેલ છે આત્મા જેઓનો
એવા માણસો ચાકરને શેઠરૂપ લેશે છે, શેઠને ચાકરરૂપ
લેશે છે; શત્રુને જાણ લેશે છે, અને જાણને શત્રુ લેશે છે;
તથા પોતાની માતાને પોતાની સ્ત્રીતરિકે લેશે છે, અને
પોતાની સ્ત્રીને પોતાની માતા તરિકે લેશે છે ॥ ૧૦૧ ॥

દદાત્યદેયં ચ દધાત્યધેયં ॥

ગાયત્યગેયં ચ પિવત્યપેયમ્ ॥

જયત્યજેયં ચ નયત્યનેયં ॥

ન કિં સુરાપાનકરઃ કરોતિ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ--મદિરાપાન કરનારો માણસ નહીં દેવાલા-
યક વસ્તુ દીધે છે; નહીં ધારણ કરવાલાયક ધારણ
કરે છે, નહીં ગાવાજોગ ગાય છે; નહીં પીવાલાયક પીધે
છે, નહીં જીત કરવાલાયકને જીતે છે; તથા નહીં
લેણજવાલાયકને લેણ જાય છે; માટે એવી રીતે મદિ-
રાપાન કરનાર માણસ શું કાર્ય નથી કરતો? (અર્થાત્
સઘલું અયોગ્ય કાર્ય કરે છે.) ॥ ૧૦૨ ॥

યદ્ભ્રામ્યંતિ ગૃહે ગૃહે વિવસના યચ્ચત્વરે શેરતે ॥

યદ્ભ્રૂમૌ નિપતંત્યમુદ્રિતમુસ્તા યચ્ચારદંતિ સ્ફુટમ્ ॥

यद्भीषीषु विशन्ति कोशितदृशो जल्पन्त्यजल्प्यं च य ॥
यद्बाहं च रुदन्ति मूढमतयस्तन्मद्यविस्फूर्जितम् १०३॥

अर्थ--(मदिरापान करनारा मूढ बुद्धिवाला माणसो)
जे घरे घरे झटक्या करे ठे, नम्र अग्ने चोवटामां सुइ
रहे ठे, खुल्लां मुखो राखीने पृथ्वीपर पमे ठे; प्रगट
रीते वरामा पामे ठे, आंखो वीचीने गलीओमां प्रवेश
करे ठे, नहीं बोलवालायक (अपशब्दो) बोले ठे,
तथा जे अत्यंत रम्या करे ठे; ते सधलुं मद्यपाननुं
परिणाम ठे. ॥ १०३ ॥

व्याधीनामवधि पदं च विपदासुन्मादमाद्यद्विधां ॥
धामाधन्यगिरांगुहामयशसां स्थानं खनि चैनसाम् ॥
आधारं च युधां क्रुधां परिपदं संभोगशृङ्गि निघां ॥
मुंचाचार विचार चारुरचनानिर्वारिणीं पारुणीम् १०४

अर्थ--दुःखोनी सीमासरखी, आपदाओना स्थान-
सरखी, उन्माद अने प्रमादनी बुद्धिना धाम सरखी,
खराब वचनोनी गुफासरखी, अपयशाना स्थानक
सरखी, पापोनी खाण सरखी, लमाइना आधार सरखी,
क्रोधनी सज्जा सरखी, ज्ञयोनी संगमजूमिसरखी, तथा
आचारना विचारनी मनोहर रचनाने अटकावनारी एवी
मदिराने, दे मित्र ! तुं तजी दे ? ॥ १०४ ॥

सरस्त्री वेदयात्रोमां कयो माणस प्रेमने धारण करे ?
(अर्थात् कोइ पण धारण न करे.) ॥ १०६ ॥

रत्येवासमसायकः पशुपतिः पुण्येव भूमिभृतः ॥

शच्येवाप्सरसांपतिः सुररिपुः पुण्येव पाथोनिधेः ॥

रोहिण्येव सुधामरीचिरवनेः पुण्येव पौलस्त्यजिद् ॥

वाहुभ्यां परिरभ्यते गणिकया वित्तेहया कुष्ठयपि ? ०७

अर्थ-कामदेव जेम रतीश्री, महादेव जेम पार्वतीश्री,
इंद्र जेम इंद्राणीश्री, विष्णु जेम लक्ष्मीश्री, चंद्र जेम
रोहिणीश्री, तथा राम जेम सीताश्री आलिंगन कराय
वे, तेम कुष्टी पण गणिकाश्री (फक्त) धननी इच्छाए
करीनेज वने हाथोश्री आलिंगन कराय वे. ॥ १०७ ॥

यासु व्रजन् याति जन कदाचि ॥

ज्जाभ्यां च भ्रातृव्यपि मोहमूढः ॥

अनेकलोकैः प्रतिसेवितासु ॥

किं तासु वेदयासु रतिः शुभाय ॥ १०८ ॥

अर्थ-जे वेदयात्रो प्रते गमन करनारो माणस कोइ
वखते तो वेदन तथा माताप्रते पण मोहारी मूढ थद
जाय वे, एवी अनेक लोकोशी सेवाएला ते वेदयात्रोमां
(फेरली) प्रीति शुं कट्याणपारी निरने वे ? (अर्थात्
नशीज नीयस्ती.) ॥ १०८ ॥

धनं प्रीतिर्वासं धनमपि च रूपं निरवयवम् ॥

धनं चारीचारी धनमपि च बुद्धिर्निरवयविः ॥

जे मूढ माणसो (शिकारमाटे) जयंकर जंगलमां ज-
टक्या करे ठे, तेओथी वनवासी प्राणीओ सहित
सधलां सुखो पण त्रास पामे ठे, वली तेओनी
साथेज वेगवाला कुतराओ सहित दुःखना समूहो पण
जम्या करे ठे, वली विविध प्रकारना आयुधवाला एवा
तेओ पशुओनी साथे (पोतानां) पुण्योने पण वीधी
नाखे ठे. ॥ १११ ॥

संपर्कं नरकैः कलिं च कुशलैर्वैरं सतां संगमैः ॥

प्रीतिं भीतिभैरं रघैः परिचयं प्रेमापदां प्रापणैः ॥

उद्वेगं विनयैर्नयैरमिलनं चेदीहसे हे सखे ॥

सत्त्वत्रातभयंकरं कुरु तदा साटोपमाच्छोटनम् ॥११२॥

अर्थ—हे मीत्र ! जो तुं नरकसाथे संगम करवाने,
पुण्यसाथे क्लेश करवाने, सज्जनोनी सोवतसाथे वैर
करवाने, जयना समूहसाथे प्रीति करवाने, पापोनी
साथे परिचय करवाने, दुःखदायक वस्तुओसाथे प्रेम
करवाने, विनयसाथे उद्वेग करवाने, तथा न्यायसाथे
नहीं मलवाने इततो होय, तोज प्राणीओना समूहने
जय करनारा एवा शिकारने आटोपसहित कर? ॥११२॥

आक्रंदा वनवासिनामसुमनां गीतानि तेषामस्तु ॥

कुल्याः कुंकुमहस्तका अनुचराः कूराः शुनाराशयः ॥

जंतुव्रातपलान्यहो रसवती यस्मिन् नृगव्यामहे ॥

श्वधन्त्री परिरन्धते नृगयुनिःकस्तत्र गच्छेत् सुधीः ॥

કલાઓની કીમા છે, તથા જે અતુલ્ય રૂપની રચના છે,
 એવું પરચન જેઓએ ચોરેલું છે, તેઓએ સઘલું હરેલું છે.

વૈરં વિશ્વજનૈરકારિ કલહઃ કીર્ત્યાં ન લોકદ્રવ્યા ॥

કૃત્યૈર્મત્સર ઉત્સવૈશ્ચ વિરહઃ સૌખ્યૈરસૂયોદયઃ ॥

પ્રાણૈ રપ્રિયતા પ્રિયૈરલપનં દ્રોહશ્ચ ધર્મચ્છયા ॥

વિશ્રંભેન હઠશ્ચ તૈરનિશઠૈ યૈશ્ચૌરિકા નિર્મમે ॥૧૧૮॥

અર્થ—જે અત્યંત ડુષ્ટોએ ચોરી કરેલી છે, તેઓએ
 જગતના લોકો સાથે વૈર કરેલું છે, કીર્તિસાથે ક્લેશ કરે-
 લો છે, વન્ને લોકોના કાર્યોસાથે મત્સર કરેલો છે, ઉત્સ-
 વો સાથે વિરહ કરેલો છે, સુખો સાથે અદેખાડનો નુદય
 કરેલો છે, પ્રાણોસાથે અપ્રીતિ કરેલી છે, સ્નેહીઓ સાથે
 અવોલા કર્યા છે, ધર્મની ઈઠ્ઠાસાથે ડોહ કરેલો છે, તથા
 વિશ્વાસ સાથે હઠ કરેલો છે. ॥ ૧૧૮ ॥

તત્કીર્તિઃ કુમુદેન્દુકુન્દકાલિકાકપૂરપૂરોપમા ॥

તત્સ્ફુર્તિઃ પરમપ્રમોદવિલસત્પાવિઙ્ગપાથઃ પ્રપા ॥

તન્મૂર્તિઃ સ્મરપાર્થિવસ્મયશશિસ્વર્ભાણુરુદ્ભ્રાજતે ॥

ચૌર્યં યૈર્મુમુચે લસદ્ગુણગણારામૈકદાવાનલમ્ ॥૧૧૯॥

અર્થ—જેઓએ નલસાયમાન અતા ગુણોના સમૂહરૂપી
 બગીચાને (બાલવામાં) દાવાનલ સરખી ચોરીને તજે-
 લી છે, તેઓની કીર્તિ, ચંડવિકાસી કમલ, ચંડ, મોલ-
 ી કલી, તથા કપૂરસરખી નુજ્વલ છે, તથા તેઓની
 સ્ફુર્તિ, ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી ફેલાવો પામતું જે પવિત્રપણું

स प्राज्यैर्ज्वलनैर्विना रसवतीपाकं चिकीर्षुः कुधी ॥
 स्तयक्त्वा पोत मगाधवार्धितरणं दोभ्यां विधित्सुश्चसः॥
 वीजानां वपनैर्विनेच्छति स च क्षेत्रेषु धान्योद्गमं ॥
 योऽक्षाणांविजयौर्विना स्पृहयति ध्यानं विधातुं शुभम् २८

अर्थ--जे माणस इंद्रियोना जीतवाविना शुद्ध ध्यान
 करवाने इच्छे ठे, ते कुबुद्धि माणस देदीप्यमान अग्नि-
 वेना रसोऽपाक करवाने इच्छे ठे, तथा वहाणने तजीने
 अथोथी अगाध समुद्र तरवाने इच्छे ठे, तेम वीज वा-
 णाविना ते क्षेत्रोमां धान्यनी उत्पत्तिने इच्छे ठे॥१२७॥

रागद्वेषविनिर्जयाम्बुजवने यः पद्मिनीनां पतिः ॥

कृत्याकृत्यविवेककाननपयोवाहप्रवाहश्च यः

• सद्बोधविरोधभूधरशिरःशंखप्रहारोपमः ॥

... तर्माद्रियजयं कृत्वा भवानंदवान् २९

...जे इंद्रियोनो जय, रागद्वेषना जयरूपी कम-
 वनने (विकस्वर करवामां) सूर्यसमान ठे, तथा

स प्राज्यैर्ज्वलनैर्विना रसवतीपाकं चिकीर्षुः कुधी ॥

स्त्यक्त्वा पोतमगाधवार्धितरणं दोर्भ्यां विधित्सुश्चसः॥

बीजानां वपनैर्विनेच्छति स च क्षेत्रेषु धान्योद्गमं ॥

योऽक्षाणां विजयैर्विना स्पृहयति ध्यानं विधातुं शुभम् २८

अर्थ--जे माणस इंद्रियोना जीतवाविना शुभ्र ध्यान
करवाने इच्छे वे, ते कुबुद्धि माणस देदीप्यमान अग्नि-
विना रसोऽपाक करवाने इच्छे वे, तथा वहाणने तजीने
हाथोथी अगाध समुद्र तरवाने इच्छे वे, तेम बीज वा-
व्याविना ते क्षेत्रोमां धान्यनी उत्पत्तिने इच्छे वे॥११७॥

रागद्वेषविनिर्जयाम्बुजवने यः पद्मिनीनां पतिः ॥

कृत्याकृत्यविवेककाननपयोवाहप्रवाहश्च यः

यः सद्बोधविरोधभूधरशिरःशंखप्रहारोपमः ॥

साम्पोल्लासमयं तमिन्द्रियजयं कृत्वा भवानंदवान् २९

अर्थ--जे इंद्रियोनो जय, रागद्वेषना जयरूपी कम-
लोना वनने (विकस्वर करवामां) सूर्यसमान वे, तथा
जे कृत्याकृत्यना विवेकरूपी वनने (वृद्धि करवामां)
वरसादना प्रवाहतुद्ध्य वे; तेम जे, उत्तम बोधना विरो-
धरूपी पर्वतना शिखरने (जेदवामां) वज्रना प्रहार-
तुद्ध्य वे, एवा समताना उल्लासवाला इंद्रियोना जयने
करिने, हे प्राणी ! तुं आनंदित आ ? ॥ ११८ ॥

विदांसो बहुशो विचारवचनैश्चेतश्चमत्कारिणः ॥

सूराः नन्ति सहस्रशश्च सनरण्यापारवडादराः ॥

गांभिर्यं जलधेर्धनं धनपतेरैश्वर्यमेकेक्षणात् ॥

सौंदर्यं स्मरतः श्रियं जलशयादायुश्च दीर्घं ध्रुवात् ॥

सौभाग्यं शुभमश्विनीसुतयुगाच्छक्तिं च सत्याः सुता
ल्लात्वा तं विदधे विधिर्विधिमनाश्चक्रे कृपायां ऽग्निषु १३२

अर्थ--जे माणसे प्राणीओ प्रते दया करेली ठे, तेने
विधिमां ठे चित्त जेनुं एवा ब्रह्माण समुद्रमांथ्री गंज्जीर-
ताने, कुवेरपासेथ्री धनने, महादेवपासेथ्री ऐश्वर्यने,
कामदेवपासेथ्री सुंदरताने, विष्णुपासेथ्री लक्ष्मीने, ध्रुव-
पासेथ्री दीर्घ आयुष्यने, अश्विनीपुत्रोपासेथ्री मनोहर
सौभाग्यने, तथा व्यासपासेथ्री शक्तिने लक्ष्मीने वनायेतोठ.

नानामौक्तिकहेमचिद्रुममणिद्युभ्राह्म्यं गोमयं ॥

दुग्धं दुग्धपयोभिहारिलहरीशुभं यशःसंभवम् ॥

विश्वं विश्वजनेहर्नायमहमं स्वर्गाप्यर्गोदयं ॥

यापच्छत्यनिशं दयामरगर्वा सा रदयतामशयनात् १३३

अर्थ--जे दयारूपी कामधेनु, ह्मेसां नाना प्राणगता
मोती, सुवर्ण, परवालां, मणि तथा धनरूपी गोमय
(गणने) आपे ठे, तथा क्षीरमसुदना मनोहर गोमां
सरख्या श्वेत यशना समूहरूपी दुग्ध आपे ठे, यशो जे
जगतमां मनोहर प्रतापवाला एवा स्वर्ग तेने तेने जगा
उदयरूप वत्सने (वाठरमाने) आपे ठे, एवा दयारुपा
कामधेनुनुं, जेमे तेनो विनाश न पाव, तेदाम तेने दया
करुं. ॥ १३३ ॥

ગાંભિર્ય જલધેર્ધનં ધનપતેરૈશ્વર્યમેકેક્ષણાત્ ॥

સૌંદર્ય સ્મરતઃ શ્રિયં જલશયાદાયુશ્ચ દીર્ઘં ધ્રુવાત્ ॥

સૌભાગ્યં શુભમશ્વિનીસુતયુગાચ્છક્તિં ચ સત્યાઃ સુતા
લ્લાત્વા તં વિદધે વિધિર્વિધિમનાશ્ચક્રેકૃપાયોઽગિષ્ઠ ૧૩૨

અર્થ--જે માણસે પ્રાણીઓ પ્રતે દયા કરેલી છે, તેને
વિધિમાં છે ચિત્ત જેનું એવા વ્રહ્માણ સમુદ્ધમાંથી ગંજીર-
તાને, કુવેરપાસેથી ધનને, મહાદેવપાસેથી ऐश्वर્યને,
કામદેવપાસેથી સુંદરતાને, વિષ્ણુપાસેથી લક્ષ્મીને, ધ્રુવ-
પાસેથી દીર્ઘ આયુષ્યને, અશ્વિનીપુત્રોપાસેથી મનોહર
સૌન્નાગ્યને, તથા વ્યાસપાસેથી શક્તિને લેજને વનાવેલો છે.

નાનામૌક્તિકહેમવિદ્રુમમણિચુન્નાહ્વયં ગોમયં ॥

દુગ્ધં દુગ્ધપયોધિહારિલહરીશુભં યશઃસંચયમ્ ॥

વિશ્વં વિશ્વજનેહનીયમહસં સ્વર્ગાપવર્ગોદયં ॥

યાયચ્છત્યનિશં દયામરગવી સા રક્ષ્યતામક્ષયમ્ ॥૧૩૩॥

અર્થ--જે દયારૂપી કામધેનુ. હમેશાં નાના પ્રકારના
મોતી, સુવર્ણ, પરવાલાં, મણિ તથા ધનરૂપી ગોમયને
(ગણને) આપે છે, તથા ક્ષીર સમુદ્ધના મનોહર મોજાં
સરખા શ્વેત યશના સમૂહરૂપી દૂધને આપે છે, વલી જે
જગતમાં મનોહર પ્રજાવવાલા એવા સ્વર્ગ અને મોક્ષના
ઉદયરૂપ વત્સને (વાઠરમાને) આપે છે, એવી દયારૂપી
કામધેનુનું, જેમ તેનો વિનાશ ન થાય, તેવી રીતે રક્ષણ
કરવું. ॥ ૧૩૩ ॥

अस्ताद्रेरुदयं रवेः स लवणान्माधुर्यमास्यादहेः ॥
 पीयूषं च कुहोरनुष्णकिरणं हानिं कुपथ्याद्गुजाम् ॥
 पावित्र्यं श्वपचादिनं च रज्जेर्दीक्षां श्रियां संग्रहात्
 कांतारात्नगरं च कांक्षति वधाद्यो धर्ममिच्छत्यधीः ३४

अर्थ--जे बुद्धिविनानो माणस(प्राणीओना) वधशी
 धर्मने इहे ठे, ते अस्ताचलप्रतेशी सूर्यना उदयने इहे
 ठे, लवणमांशी मीठाशने इहे ठे, सर्पना मुखमांशी
 ऊरने इहे ठे, अमावास्याशी चंद्रने इहे ठे, अपश्य ज्ञो-
 जनशी रोगोनी हानिने इहे ठे, चांमालशी पवित्रप-
 णाने इहे ठे, रात्रीशी दिवसने इहे ठे, लक्ष्मीना संग्र-
 हशी दीक्षाने इहे ठे, तथा ते वनमांशी नगरने इहे ठे.

धर्माणां निधिरास्पदं च यशसां संभोगभूमिः श्रिया
 मास्थानं महसां च भूगविपदां यानं भवांभोनिधौ
 स्कंधः सन्मतिवीरुधां प्रियसखी स्वर्गापवर्गश्रियां ॥
 धन्यानां दयिता दयास्तु दयिताक्लेशैरशेषैरलम् १३५

अर्थ--धर्मांना ज्ञानारूप, यशोना स्थानकरूप, ल-
 क्ष्मीओनी संयोगज्ञूमिरूप, प्रज्ञावोनी सज्ञारूप, सुखो-
 नी ज्ञूमिरूप, ज्ञवरूपी समुद्रप्रते वहाणारूप, उत्तम बुद्धि-
 रूपी वृद्धोना स्कंधरूप, तथा स्वर्ग अने मोक्षलक्ष्मीनी
 १) सखीरूप एवी दयारूपी वहाली स्त्री धन्यपुरु-
 षाओ ? वीजा क्लेशोशी सयुं. ॥ १३५ ॥

जीषभावरजनिरापि

हवे सत्यप्रक्रम कहे ठे.

कीर्ती कज्जल कूर्चकं हलमुखं विश्वासविश्वातले ॥

नानानर्थकदर्शनावनघनं कौलीनकेलिगृहम् ॥

प्रेमप्रौढपयोदपूरपवनं सन्मानमुस्तांकुरे ॥

कोलं कोलसदाशयोऽद्भुतमतिर्भाषां मृषां भाषते १३३

अर्थ--कीर्तिप्रते काजलना कूर्चक (पीठी) सरखा, विश्वासरूपी पृथ्वीतलप्रते हलसरखा, नाना प्रकारना अनर्थोनी कदर्शनारूप वनप्रते मेघ सरखा, दुष्ट कार्योंने क्रीना करवाना घरसरखा, प्रेमरूपी निविम वरसादना समूहप्रते पवन सरखा, तथा सन्मानरूपी मोथना अंकुराप्रते कोलसरखा (सुथर सरखा) एवा जूवा वचनने, उलसायमान आशयवाली थएली ठे, बुद्धि जेनी एवो, कयो माणस बोले? (अर्थात् न बोले)? १३६॥

सिंदूरः करिन्मूर्ध्नि मंदिरमणिगेंहे च देहेऽसुमां ॥

स्तारुण्यं चलचक्षुषि द्युतिपतिव्यांश्चि द्विजेशो निशि प्रासादे प्रतिमालिके च तिलकं श्रूपा यथा जायते ॥

कीर्तेः केलिगृहं तथा तनुमतां वक्त्रे वच सूनृतन १३५

अर्थ--जेम द्वाथीना मस्तकपरसिंदूर, घरमां दीपक शरीरमां जीव, स्त्रीमां तारुण्य, आकाशमां सूर्य, रात्रीए चंद्र, देवालयमां प्रतिमा, तथा जेम ललाटमां तिलक शोभारूप थाय ठे, तेम कीर्तिने क्रीना करवाना घर-

સમાન એવું સત્યવચન પ્રાણિઓનાં મુખમાં નૂપુરારૂપ
આય છે. ॥ ૧૩૭ ॥

હાનિમેતિ દદતાં ધનમુચૈઃ ॥

શીલતો ભવતિ ભોગવિયોગઃ ॥

જાયતે ચ તપસા તનુકાર્થ્ય ॥

હીયતે કિમપિ નાનઘવાક્યૈઃ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ--ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ આય છે, શીલ
(પાલવાથી) જોગોનો વિયોગ આય છે, તપ(તપવાથી)
શરીર મુવલું આય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો
કંઈ પણ નુકશાન થતું નથી. ॥ ૧૩૮ ॥

અગ્નિઃ શામ્યતિ મુંચતિ પ્રભુરપામૌદ્વિત્યમોઘોરુજાં ॥

યાત્યસ્તં વિક્રટા ધટા કરદિનામાદીક્રતે નાન્તિકમ્ ॥

શૈથિલ્યં સમુપૈતિ સિંધુરરિપુઃ સર્પોઽપિનોત્સર્પતિ ॥

દ્રાગ્ દૂરાદુપયાતિ દસ્યુરણભીઃ સત્યં વચોજલ્પતામ્ ॥

અર્થ--સત્ય વચન બોલનારાઓપ્રતે અગ્નિ શાંત આય
છે, સમુદ્ર કોચ્છને તજે છે, રોગોનો સમૂહ નાશ પામે છે,
હાથીઓની જયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી,
સિંહ શિથિલ અફ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજદીક આ-
નથી, તેમ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની વીક તો
દૂર ચાલી જાય છે. ॥ ૧૩૯ ॥

દૂરમુરગઓણિઃ સુપર્ણાદિવ ॥

નશ્યતિ ખાસ્કરાદિવ તમસ્તસ્માદકસ્માદ્ભવઃ ॥

તસ્યાદ્ભીસ્તુહિનાદિવાંબુરુહિણી સંજાયતે નશ્વરા ॥
 સત્યોદ્ગચ્છતિ ગીર્ધદીયવદનાદ ગંગેવ ગૌરીગુરોઃ ૧૪૦

અર્થ--હિમાચલમાંથી જેમ ગંગા, તેમ જેના મુખ-
 માંથી સત્ય વાણી નિકલે છે, તેની પાસેથી, ગરુડથી
 જેમ સર્પોની શ્રેણિ, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્યથી
 જેમ અંધકાર, તેમ તેનાથી અકસ્માત થાવો ક્લેશ નાશી
 જાય છે, અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી
 જન્ય તો નટજ થાય છે. ॥ ૧૪૦ ॥

હવે અદત્તપ્રક્રમ કહે છે.

અપ્રેમપંકરુહિણીપતિપૂર્વશૈલં ॥
 ધર્માર્થકામકમલાકરશર્વરીશમ્ ॥
 સ્વાર્ગાપવર્ગપુરમાર્ગનિરોધયોધં ॥
 સ્તેયં નિરાકુરુત કીર્તિલતાકુઠારમ્ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ--અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના (હૃદયમાટે) પૂર્વાચલ
 સમાન, તથા ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપી કમલોના વનને
 (નાશ કરવામાં) ચંડસમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ-
 રૂપી નગરીના માર્ગને રોકવામાં સુજ્ઞટ સમાન, તેમ
 કીર્તિરૂપી વેલનીને (કાપવામાં) કુઠારસમાન એવી
 ચોરીને, હે પ્રાણી તું દૂર કર ? ॥ ૧૪૧ ॥

કીર્તિં હંતિ સ્વલશ્ચ વાલમિલનં નાહાત્મ્યમંગમહા ॥
 વ્યાધિર્દુસ્તનયઃ કુલં ચ વિમલં ચિંતા મનશ્ચાહતામ્ :

स्त्रीणां हार इवातिपीनकुचयोः कांचीव कांचीपदे ॥

गल्ले पत्रलतेव कज्जलमिवालंकारकृचक्षुषोः ॥

रेणुभूमिविभूषणं चरणयोः पुण्यात्मनां जायते ॥

अन्येषां वित्तमदत्तमत्र जहतां पुंसां प्रशंसापहम् १४४ ॥

अर्थ--स्त्रीओना अति कठिन एवां स्तनोपर जेम
हार, केरुपर जेम कंदोरो, गालपर, जेम वल्लरी (पील)
तथा आंखोमां जेम काजल अलंकाररूप आय ठे, तेम
प्रशंसाने पात्र एवा नहीं दीधेला (अदत्त) परना ध-
ननो त्याग करनारा पवित्र माणसोना चरणोनी रज
(समस्त) पृथ्वीना अलंकाररूप आय ठे. ॥ १४४ ॥

अदत्तादानमाहात्म्य, महोवाचामगोचरम् ।

यदर्थमाददानाना, मनर्थोऽभ्येति सद्गनि ॥ १४५ ॥

अर्थ-- (कवि कहे ठे के,) अहो !! चोरीनुं माहा-
त्म्य वचनोने पण अगोचर ठे. केमके, चोरीनुं अर्थ
(धन) लेनाराओना घरमां उलटो अनर्थ आवे ठे. ए
आश्चर्य ठे. ॥ १४५ ॥

इवे ब्रह्मप्रक्रम कहे ठे.

दोर्भ्यां ये जलधेस्तरन्ति सलिलं पद्भ्यां नभःप्रांगणे ॥

ये भ्राम्पन्ति च वारवाणरहिताः कुर्वन्ति ये चाहवम् ॥

ये दुष्टामटवीमटन्ति पटवस्ते सन्ति संख्यातिगा ॥

स्तेकेचिच्चलचक्षुषां परिचयैश्चित्तं यदीयं शुचि ॥ १४६ ॥

गतिमां) रुवे ठे; तेथी मुक्तिरूपी स्त्रीमां आसक्त थएला
प्राणीओ जप, तप, चारित्र, पवित्रता, बुद्धि, अने शु-
द्ध ध्यानरूपी चंङ्गे (असवामां) राहु सरखा ते परिग्र-
हने, गोडवाने इछे ठे.

प्रद्वेषबंधुः कलहैकसिंधुः ॥

प्रमादपीनः कुमताध्वनीनः

औद्धत्यहेतु धृतिधूमकेतुः

परिग्रहोऽयं दुरितद्रुतोऽयम् ॥ १५२ ॥

अर्थ-द्वेषना बंधुसरखो, क्लेशना समुद्रसरखो,
प्रमादथी पुष्ट थएलो, कुमतमां दोरी जनारो, उद्ध-
पणाना हेतुरूप, तथा धीरजप्रते धूमकेतु सरखो आ
परिग्रह पापोथी उपद्रवयुक्त थएलो ठे.

पित्रोरूपास्ति सुकृतानुशास्ति ॥

प्राज्ञैः प्रसंगं गुणवत्सु रंगम् ॥

परिग्रहप्रेरितचित्तवृत्ति ॥

जहाति चैतन्यमिव प्रमीतः ॥ १५३ ॥

अर्थ-मृत्यु पामेलो प्राणी जेम चैतन्यने, तेम परि-
१ प्रेराएली ठे चित्तनी वृत्ति जेनी, एवो माणस
१ सेवाने, पुण्योनी शिखामणने, विद्वानो
संगने, अते गुणवानो प्रतेना चित्ताग्निदाघने
पण तजे ठे. ॥ १५३ ॥

नादित्यादपरः प्रतापनपदुर्नाव्धेः परस्तोयवान् ॥
 नैवान्यः पवमानतश्च चटुलो दुष्टो न मृत्योः परः ॥
 नैवाग्नेरितरः क्षुधाक्षुभितधीश्चौरः स्मरान्नेतरो ॥
 दोषाढयान्न परिग्रहात्परमधस्थानंतथा सर्वथा ॥१५४॥

अर्थ- जेम सूर्यथी वीजो कोइ प्रतापी नथी, समु-
 द्रथी वीजो कोइ पाणीवालो नथी, पवनथी वीजो कोइ
 वंचल नथी, मृत्युथी वीजो कोइ डुष्ट नथी, अग्निथी
 वीजो कोइ भुखावरो नथी, तथा कामदेवथी जेम
 वीजो कोइ चोर नथी, तेम दूषणोथी जरेला एवा
 परिग्रहथी वीजुं कोइ पण पापोनुं स्थानक नथी. १५४

धर्मध्यानमधीरयंस्तरुमिव प्रोत्सर्पि कल्पानिलः ॥
 प्रीतिं पंकजिनीमिव द्विपपतिर्निर्मूलमुन्मूलयन् ॥
 प्रावीण्यं च पथोजिनीपतिमिव स्वर्भाणुराच्छादयन् ॥
 ह्लाधामेति परिग्रहः किमु कदा कादंबरीपानवत् १५५

अर्थ--जलसायमान श्रतो एवो कल्पांतकालनो पवन
 जेम वृक्षने, तेम धर्मध्यानने चलित करतो, मदोन्मत्त
 हाथी जेम कमलनीने, तेम प्रीतिने मूलमांथी उखेनी
 कहास्तो, तथा राहु जेम सूर्यने, तेम पंक्ताशने आछा-
 दित करतो, एवो परिग्रह, मदिरापाननी पेठे शुं प्रशं-
 साने पामे ठे ? (अर्थात् नथी पामतो.) ॥ १५५ ॥

हवे गुण प्रक्रम कहे ठे.

तुंवेषु चापेषु च मौक्तिकेषु ॥

गुणाधिरोपान्महिमामुदीक्ष्य ॥

कार्यः कदर्यं रिव कांचनेषु ॥

यत्नो गुणेष्वेव मनस्विमान्यैः ॥ १५३ ॥

अर्थ--तुंवमांओमां, मनुष्योमां, अने मोतीओमां
गुणोना (दोरीना) आरोपणथी (यता) महिमाने
जोशने, लोन्नी माणसो जेम डव्योमा, तेम
पंक्तितोमां अग्रेसर एवा माणसोए गुणोमांज
प्रयत्न करवो. ॥ १५३ ॥

दौर्जन्यसज्जे मनुजे वसन्तो ॥

गुणा भवेयुर्नहि गौरवाय ॥

गुणाधिरोपः परपीडनाय ॥

कदापि चापेष्विव किं न दृष्टः ॥ १५४ ॥

अर्थ--दुर्जनताथी जरेला मनुष्यमां रहेला गुणो
पण गौरवपणामाटे अइ शकता नथी, केमके, धनु-
ष्योमां रहेलो गुणनो (दोरीनो) आरोप परनी पीमा
ये आय ठे, एवुं, (हे प्राणी !) तें शुं कोइ दहामो
नथी ? ॥ १५४ ॥

वेषव्यूतिर्विशदवसनादेव साध्यतिमेध्या ॥

विद्याहृद्या स्वमतिविभवादेवलभ्यातिसभ्या ॥

વિત્તાવાપ્તિર્ભવતિ ચબહોરૂપમાદેવ દિવ્યા ॥

વસ્ત્ર પ્રજ્ઞોદયમ પરિચયૈઃ પ્રાપ્યતે નો ગુણૌઘઃ ॥૧૫૮॥

અર્થ--પવિત્ર એવી વેપની રચના નિર્મલ વસ્ત્રથીજ
અફ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોભનિક એવી વિદ્યા
પોતાની બુદ્ધિના વૈજ્ઞવથીજ મલી શકે છે, અને દિવ્ય
એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉદ્યમ કરવાથીજ આવે છે,
પણ તે વસ્ત્ર, બુદ્ધિ અને ઉદ્યમના પરિચયોથી ગુણોનો
સમૂહ પ્રાપ્ત અફ શકતો નથી. ॥ ૧૫૮ ॥

પાપાણસ્વંડાન્યપિ મૌક્તિકાનિ ॥

યત્સંક્રમાલ્લોલવિલોચનાનામ્ ॥

વક્ષઃ સ્થલેડલંકરણીભવન્તિ ॥

તેષાં ગુણાનાં મહિમા મહીયાન્ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ--જે ગુણના (દોરીના) સંક્રમણથી, ચપલ
નેત્રોવાલી (સ્ત્રીઓના) હૃદયસ્થલમાં પાપાણના
ટુકડાઓ પણ મોતીરૂપે અફ આજૂપણ તરિકે આવે છે,
તેવા ગુણોનો મહિમા મોટોજ છે. ॥ ૧૫૯ ॥

જાતિઃ શારદશર્પરીશ્વરરૂપાં સૌંદર્યસંહારિણી ॥

બુદ્ધિર્ધ્વહમમાન વાહ્મયસરિજાથપ્રમાથાદિરાદ ॥

રૂપં દર્પકર્પ સર્પકણભૂતપ્રત્યર્થિ તુલ્યં પુન ॥

સ્તાદગ્નગૌરવભાજનં ધરતિ નો વાહ્મગુણાનાં ગજઃ ॥

અર્થ--જેવો ગણોનો સમૂહ મૌક્તિકાના સ્વરૂપના

ठे, तेवी, शरद ऋतुना चंडनी कांतिओनी सुंदरताने हर-
नारी जाति पण थती नथी, तेम अतुड्य एवा विद्यारूप
समुझ्ने (मंथन करवामां) मंथाचल सरखी बुद्धि पण
थती नथी, अने कामदेवना अहंकाररूपी सर्पने गरुड
समान एवुं रूप पण तेवी रीतना गौरवना आजनरूप
थतुं नथी. ॥ १६० ॥

हवे वैराग्यप्रक्रम कहे ठे

ग्रामीणेष्विव नागरोऽर्ककुसुमस्तोमेष्विवालिर्युवा
मातंगो मरु मेदिनीष्विव मृगो दग्धेषु दावेषु च ॥
चक्रश्चंदिरदीधितिष्विवशमीगर्भेष्विवाम्भश्चरो ॥
नो भोगेषु रतिं करोति हृदयं वैराग्यभाजां क्वचित् १११

अर्थ--गांमडीआओमां जेम नगरनो रहेवासी, आक-
राना पुष्पोमां जेम युवान जमरो, मारवारुनी जूमि-
ओमां जेम हाथी, दावानलथी सलगेलां (वनोमां) जेम
हरिण, चंडना किरणोमां जेम चक्रवाक तथा अग्निमां
जेम जलचर प्राणी, तेम वैराग्यवंत माणसोनुं हृदय
कोइ पण जोगोने विषे आनंदने मेलवतुं नथी. ॥ १६१ ॥

यद्वाञ्छन्ति न दुर्भगामिव वधूं प्रोक्षुंगपीनस्तनीं ॥
यत्स्निह्यन्ति न तत्स्करैरिव सदा मुत्सुंदरैः सोदरैः ॥
नो मुह्यन्ति च पन्नगेष्विव मणिहारेष्वपारेषु च ॥
योगो योगानियो गिनःप्रशमिनस्तत्साम्य लीलायितम्

અર્થ-યોગનાં નિઘોગમાં જોનાં એવા સમતાવંત માણ-
સો, જે, દુર્જાગિણીની પેઠે, નંચા અને કઠીન સ્તનો-
વાલી સ્ત્રીને ઇચ્છતા નથી, તથા ચોરોસાથે જેમ, તેમ
હેમેશાં હર્ષવંત જ્ઞાણી સાથે પણ સ્નેહ કરતા નથી,
અને સર્પોમાં જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના હારોમાં
પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સઘળું સમતાનું (વૈરા-
ગ્યનું) માહાત્મ્ય છે. ॥ ૧૬૧ ॥

યત્સંસારસરોજસોમસદૃશં યદંભદીપદ્યુતૌ ॥

સર્પઃ સૂર્યકશતુર્દર્પદલને યચ્ચંદ્રચૂડામણિઃ ॥

યત્સદ્બુદ્ધિવધૂવિનોદસદનં યત્સામ્યસંજીવનં ॥

વૈરાગ્યં લસદાત્મને પ્રિયસુહૃત્તદેહિ દેહિ પ્રિયમ્ ૧૬૩

અર્થ-જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી કમલને (નષ્ટ કર-
વામાં) ચંડ સરખો છે, કપટરૂપી દીપકની કાંતિને
(દૂર કરવામાં) સર્પ સરખો છે, કામદેવના અહંકા-
રને દલવામાં મહાદેવ સરખો છે, નિત્ય બુદ્ધિરૂપી
સ્ત્રીને ક્રીડાગૃહ સરખો છે, સમતાને જીવાનનારો છે,
આત્માપ્રતે પ્રિય મિત્ર સરખો છે, તથા જે વૈરાગ્ય
પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય મને આપો ?

યત્કાંતાકેલિકુંઠં યદમૃતમધુરે ભોજને ભગ્નભાવં ॥

યન્માલ્યામોદમંદં યદનયનિનદે વાયવ્યં સનિદ્રમ્ ॥

યત્સદ્રૂપસ્વરૂપે ક્ષણસુખ વિમુક્તં યત્ક્ષણે ક્ષીણકાંશં ॥

યદીત્તે પીતવાંઞં હૃદય મિદમશુત્તદિરક્તત્વચિન્હમ્

अर्थ--(प्राणीओनुं) हृदय जे स्त्रीओनी क्रिनामां कुंठित थयुं ठे, अमृत सरखां मधुर जोजनमां जाव रहित थएलुं ठे, पुष्पोनी सुगंधिमां मंद थएलुं ठे, उत्तम नादोवाला वाजित्रोना समूहमां उत्कंठा विनानुं थयुं ठे, उत्तम रूपने जोवामां मलतां कृणिक सुखथी विमुख थएलुं ठे, महोत्सवमां वांछा रहित थयुं ठे, तथा धनमां पण जे इच्छा रहित थयुं ठे, ते सधलुं वैराग्यनुं लक्षण ठे. ॥ १६५ ॥

हेमंते हिमवातवेल्लितवने वस्त्रे विनायत्स्थिति ॥

ग्रीष्मे भीष्मखरांशुकर्कशरजःपुंजेषु शय्या च यत् ॥

यदर्पासु गिरेर्गृहासु वसतिश्चैकाकिनां योगिनां ॥

तदुर्ध्वाननिबन्धनैरविजितं वैराग्यविस्फुजितम् १६५॥

अर्थ--हेमंत ऋतुमां ठंढा वायुथी जरेलां वनमां वस्त्रो विना जे स्थिति, ग्रीष्म ऋतुमां प्रचंड सूर्यना कीरणोथी तपेली रेतीना ढगलमां जे शयन करवुं, तथा वर्षा ऋतुमां पर्वतनी गुफाओमां जे रहेवुं, ते सधलुं एकाकी रहेता योगियोनुं दुर्ध्वानना निबन्धनोथी नदी जीताएलुं एवुं वैराग्यनुंज माहात्म्य ठे. ॥ १६४ ॥

इवे विवेक प्रक्रम कहे ठे.

काव्यानां करणैः कृतं सुखचिरैर्वाचां प्रपञ्चैः स्मृतं ॥

पूर्णं बाहुबलैरलंब तपसां पूरैः प्रसिद्धयंकुरैः ॥

एकश्चेकजनैर्ममोदविपणिः सव्यो विवेकः सखे ॥
सर्वायेन विनेन्दुनेव रजनिः श्रेणिगुणानां मुधा ॥ १६६ ॥

अर्थ-हे मित्र ! काव्यो करवाथी सयुँ, मनोहर
वचनोना प्रपंचोथी सयुँ, भुजाना बलोथी सयुँ तथा
कीर्तिना अंकुरा सरखा तपोना समूहोथी पण सयुँ;
पण फक्त एक उत्तम माणसोना हर्षनी दुकान
सरखो, एवो विवेकज सेववो; केमके ते विवेकविना
चंडविना जेम रात्रि, तेम ते गुणोनी सघली श्रेणि
फोकटज ठे. ॥ १६६ ॥

यस्मिन् रम्यरुचेर्यशःकुमुदिनीभर्तुर्भवेत्संभवः ॥
संप्राप्त्यै विबुधेश्वरैरिह गवां यः सेव्यते रत्नजः ॥
येनोद्यत्कतिहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते ॥
दत्ते कस्य हरे रिवैष न रमां वैदग्ध्य दुग्धोदधिः ॥

अर्थ-जे विवेकरूपी क्षीर समुद्रमां मनोहर कांति-
वाला यशरूपी चंडनी उत्पत्ति धाय ठे, तथा रत्ननी
जूमिरुप एवो जे विवेकरूपी समुद्र महान पंक्तिओ
करीने (इंडोए करीने) कीर्तिनी (पाणीनी) प्राप्ति-
माटे सेवाय ठे, तथा जेमांथी उत्पन्न अती केटलाक
मनोहर गुणोरूपी मणिओनी श्रेणि मेलवी शकाय
ठे, एवो ते विवेकरूपी क्षीरसमुद्र, विष्णुने जेम तेम
कोने जडमी आपतो नथी ? (अर्थात् सर्वने आपे ठे.)

वैराग्यं सुभगे नरेव पञ्चसां राशिः न एवोत्तमम् ॥
 स्फुर्तिः सैव शुभा न सैव न गुणश्रेणिमेवोत्तमिणी ॥
 ध्यानं धन्यतमं तदेव वचसाप्रोचस्त एवमथ ॥
 स्तारास्त्रिदशमं दभं दभतने पञ्चोत्तमी नयति ॥ १३५ ॥

अर्थ-ताराग्रोमां जेम नंद्र, तेन ग्रथ्यंत पूजानां
 स्थानकरूप एवो जेमां निवेक शोन्नी रखो ठे, तेज वैरा-
 ग्य मनोदर जाणवो, तेज यशोनो समूह उलसायमान
 जाणवो, तेज कीर्तिं शुज्ज जाणनी, तेज गुणोनी पंक्ति
 मनोदर जाणवी, तेज ध्यानने वधारं धन्य जाणवुं, तथा
 तेज वचनोनो समूह पण निर्मल जाणवो. ॥ १३७ ॥

धर्मांशुर्ग्रहवोरणीष्विव करिवातेष्विवैरावणः
 कल्पद्रुः पृथिवीरुहेष्विव क्षणिश्रेणिष्विवाहीश्वरः ॥
 स्वः शैलो धरणीधरेष्विव हयस्तोमेष्विवोच्चैःश्रवा ॥
 भाति ख्यातिगृहं गुणेषु विलसत्तेको विवेकोदयः १३९

अर्थ-ग्रहोनी श्रेणिग्रोमां जेम सूर्य, हाथीग्रोना
 टोलांग्रोमां जेम ऐरावण, वृक्षोमां जेम कल्पवृक्ष, स-
 पौर्णी श्रेणिग्रोमां जेम शेषनाग, पर्वतोमां जेम मेरु,
 तथा घोडाग्रोना समूहोमां जेम उच्चैःश्रवा (इन्द्रो
 घोडो) तेम कीर्तिना स्थानक सरखो, तथा उलसाय-
 मान थतो एवो एक विवेकनोज उदय सघला गुणोमां
 ऐजे ठे. ॥ १४९ ॥

યસ્માદ્યાચકલોકકોકરુચિમાનર્થઃ સ્વમર્થોદયઃ
કામર્થોદ્રિયચિત્તવૃત્તિતદિનીપ્રોત્કર્ષવર્ષાગમઃ
ધર્મર્થ ત્રિદિવાપુનર્ભવભવઃ પ્રાદુર્ભવત્યંજસા
નવ્યોઽયં મુદમાતનોતુ મહતામૌ ચિત્યચિંતામાણિઃ ?

અર્થ-જે વિનયરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લે
કરૂપી ચકોરપ્રતે ચંડ સરખો, તથા સમર્થ નૃદયવાલ
અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા ઇંદ્રિય અને ચિત્તનીવૃત્તિરૂપ
નદીને જલસાયમાન કરવામાટે વરસાદના આગમન
રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપ
ધર્મ જેથી તુરત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું
ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરુષોના આનંદને વિસ્તારો ?

ભક્તિસ્તીર્થકૃતાં નતિઃ પ્રશામિનાં જૈનાગમાનાં શ્રુતિ-
મુક્તિર્મત્સારિણાં પુનઃ પરિચિતિર્નૈપુણ્યપુણ્યાત્મનામ્ ॥
અન્યેષાં ગુણસંસ્તુતિઃ પરહતિઃ ક્રોધાદિવિદ્વેષિણાં ॥
પાપાનાં વિરતી રતિઃ સ્વસુદૃશામેષા ગતિર્ધર્મિણામ્ ? ૭ ?

અર્થ-તીર્થકરોની ઝત્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન
સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, માહાપણથી
પવિત્ર અણા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ,
મોંઘાદિક વૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા
ગોતાની સ્ત્રીઓપ્રતે પ્રેમ, એવી રીતનું લક્ષણ ધર્મો
માણસોનું છે. ॥ ૭ ॥

सौजन्यं जनकः प्रसूरुपशमस्त्यागादरः सोदरः ॥
 पत्नी पुण्यमतिः सुहृद्गुणगणः पुत्रस्त्रपासंगमः ॥
 नैर्दभ्यं भगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा ॥
 सांद्रानंदकुटुं कुटुंबकमिदं प्राहुः सतां धीधनाः १७२ ॥

अर्थ—सज्जनतारूपी पिता, शांततारूपी माता, दानना
 आदररूपी ज्ञाइ, पुण्यनी बुद्धिरूपी स्त्री, गुणोना समू-
 हरूपी मित्र, लज्जाना संगरूपी पुत्र, निर्दंनतारूपी वेहेन,
 दयारूपी दीकरी, तथा प्रीतिरूपी मासी, एवी रीतनुं आ-
 मंदना समूहरूप सज्जनोनुं कुटुंब बुद्धिवानोए कहेलुं ठे.

अर्चाहतां संयमिनां नमस्या ॥

संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ॥

दानं धनानां करुणांगभाजां ॥

मार्गोऽयमार्थैरुदितः शिवस्य ॥ १७३ ॥

अर्थ--अरिहंत प्रभुओनी पूजा, संयमधारीओने नम-
 स्कार, सज्जनोना संग, आगमोनुं श्रवण, तथा ज्ञ्योनुं
 दानं, एवी रीतनो मोक्षमार्ग उत्तम माणसोए दयालु
 माणसोमाटे कहेलो ठे. ॥ १७३ ॥

विस्फूर्तिमत्कीर्तिरनिच्यविद्या ॥

समृद्धिरिद्धा रमणीयरूपम् ॥

सौभाग्यसिद्धिर्विमलं कुलं च ॥

फलानि धर्मस्य षडप्यमूनि ॥ १७४ ॥

अर्थ--स्फुरायमान अती कीर्ति, पवित्र विद्या, वृद्धि

१३५

पामेली संपदा, मनोहर रूप, सौजाग्यनी सिद्धि तथा
निर्मल कुल, ए ठए धर्मनां फलो ठे. ॥ १७४ ॥

सौहार्ददृष्टिः सुकृतैकपुष्टिः ॥

परोपकारः करुणाधिकारः ॥

विवेकयोगः समताभियोगः ॥

संतोषवृत्तिः कृतिनां प्रवृत्तिः ॥ १७५ ॥

अर्थ--मित्रतावाली दृष्टि, पुण्यनी पुष्टि, परनो उप-
कार, दयालुपणुं, विवेकनो संयोग, समतानुं धारवुं,
अने संतोषवृत्ति एटली पुण्यशालीओनी प्रवृत्ति ठे. १७५

ज्ञानी विनीतः सुभगः सुशीलः ॥

प्रभुत्ववान् न्यायपथप्रवृत्तः ॥

त्यागी धनाढ्यः प्रशमी समर्थः ॥

पंचाप्यमी भूमिषु कल्पवृक्षाः ॥ १७६ ॥

अर्थ--ज्ञानी अइने विनयी, सौजाग्यवालो अइने उत्त-
म शीलधारी, होदेदार अइने न्यायमार्गे चालनारो,
धनाढ्य अइने दानेश्वरी, तथा सत्तावान अइने शांतस्व-
प्ताववालो, ए पांचे आ जगतमां कल्पवृक्षो (सरखा) ठे.

दुःस्थोऽपि यः पातकभीतचेता ॥

युवापि यो मारविकारहीनः ॥

आढ्योऽपि यो नीतिमतां धुरीण ॥

स्त्रयोऽप्यमी देवनदीप्रवाहाः ॥ १७७ ॥

अर्थ--दरिद्रि (धनहीन) ठतां पण जेनुं चित्त पापो-

सौजन्यं जनकः प्रसूरुपशमस्त्यागादरः सोदरः ॥
 पत्नी पुण्यमतिः सुहृद्गुणगणः पुत्रस्त्रपासंगमः ॥
 नैर्दभ्यं भगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा ॥
 सांद्रानंदकुटुं कुटुंबकमिदं प्राहुः सतां वीथनाः १७२ ॥

अर्थ—सज्जनतारूपी पिता, शांततारूपी माता, दानना
 आदररूपी ज्ञाह, पुण्यनी बुद्धिरूपी स्त्री, गुणोना समू-
 हरूपी मित्र, लज्जाना संगरूपी पुत्र, निर्दंनतारूपी वेहेन,
 दयारूपी दीकरी, तथा प्रीतिरूपी मासी, एवी रीतनुं आ-
 नंदना समूहरूप सज्जनोनुं कुटुंब बुद्धिवानोए कहेलुं ठे.

अर्चार्हतां संयमिनां नमस्या ॥

संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ॥

दानं धनानां करुणांगभाजां ॥

मार्गोऽयमार्थैरुदितः शिवस्य ॥ १७३ ॥

अर्थ--अरिहंत प्रभुओनी पूजा, संयमधारीओने नम-
 स्कार, सज्जनोनो संग, आगमोनुं श्रवण, तथा द्योनुं
 दान, एवी रीतनो मोक्षमार्ग उत्तम माणसोए दयालु
 माणसोमाटे कहेलो ठे. ॥ १७३ ॥

विस्फूर्तिमत्कीर्तिरनिन्द्यविद्या ॥

समृद्धिरिद्धा रमणीयरूपम् ॥

सौभाग्यसिद्धिर्विमलं कुलं च ॥

फलानि धर्मस्य पडप्यमूनि ॥ १७४ ॥

अर्थ--स्फुरायमान यती कीर्ति, पवित्र विद्या, दि

पामेली संपदा, मनोहर रूप, सौजाग्यनी सिद्धि तथा
निर्मल कुल, ए ठए धर्मनां फलो ठे. ॥ १७४ ॥

सौहार्ददृष्टिः सुकृतैकपुष्टिः ॥

परोपकारः करुणाधिकारः ॥

विवेकयोगः समताभियोगः ॥

संतोषवृत्तिः कृतिनां प्रवृत्तिः ॥ १७५ ॥

अर्थ--मित्रतावाली दृष्टि, पुण्यनी पुष्टि, परनो उप-
कार, दयालुपणुं, विवेकनो संयोग, समतानुं धारवुं,
अने संतोषवृत्ति एटली पुण्यशालीओनी प्रवृत्ति ठे. १७५

ज्ञानी विनीतः सुभगः सुशीलः ॥

प्रभुत्ववान्न्यायपथप्रवृत्तः ॥

त्यागी धनाढ्यः प्रशमी समर्थः ॥

पंचाप्यमी भूमिषु कल्पवृक्षाः ॥ १७६ ॥

अर्थ--ज्ञानी अइने विनयी, सौजाग्यवालो अइने उत्त-
म शीलधारी, होद्देदार अइने न्यायमार्गे चालनारो,
धनाढ्य अइने दानेश्वरी, तथा सत्तावान अइने शांतस्व-
भाववालो, ए पांचे आ जगतमां कल्पवृक्षो (सरखा) ठे.

दुःस्थोऽपि यः पातकभीतचेता ॥

युवापि यो मारविकारहीनः ॥

आढ्योऽपि यो नीतिमतां धुरीण ॥

स्त्रयोऽप्यमी देवनदीप्रवाहाः ॥ १७७ ॥

अर्थ--दरिद्रि (धनहीन) ठतां पण जेनुं चित पापो-

माला” लोकोना कंठस्थलमां रही अकी लक्ष्मीने आपो?

सत्सूत्रमौक्तिकमहोदधितुल्यगुणः ॥

प्राज्ञेन्दुहेमविजयेन विनिर्मतो यः ॥

आदायसूक्तजलमंबुधरा इवास्माद ॥

व्याख्याजुषः क्षितितलं सुखयंतु संतः १८२॥

अर्थ-उत्तम सूत्ररूपी मोतीओना महासागर सरखी आ रचना, विद्वानोमां चंद्र सरखा श्री हेमविजयजी गणिए करेली ठे; तेमांथी मेघोनी पेठे उत्तम माणसो “सूक्तरूपी” पाणीने लेइने, पृथ्वीतलपर व्याख्या करता थका सुख पामो ?

एवी रीते सकल विद्वानोना समूहरूपी देवोमां इंद्र सरखा पंडित श्री कमलविजयजी गणिना शिष्य पंडित श्री हेमविजय गणिजीए रचेली “कस्तूरीप्रकरण” नामनी सूक्तिमाला संपूर्ण थइ.

एवी रीते आ धर्मसर्वस्वाधिकार तथा कस्तूरी प्रकरणं गुजराती भाषांतरं जामनगर निवासि पंक्ति श्रावक हीरालाल वि. हंसराजे कर्युं ठे; तेमां प्रमादथी के मतिदोषथी जे कंइ विपरीत के उत्सूत्र लखायुं होय, ते “मिठामि डुकरं” तथा ते सुइ जनोए कृपा करी सुधारीने वांचवुं. केमके,

गच्छतः स्वलनं क्वापि, भवत्येव प्रमादतः ॥

हसन्ति दुर्जनास्तत्र, समादधति सज्जनाः ॥ १ ॥

अर्थ-मार्गे जतां अकां प्राणीने प्रमादधी स्खलना
तो क्यांक पण आय ठे, पण ते वखते दुर्जनोज त्यां
हांसी करे ठे, पण सज्जनो तो तेने सारी रीते जगामीने
वेगो करे ठे. ॥ १ ॥

हवे आ वने ग्रंथनुं गुजराती ज्ञाषांतरकर्ता समा-
प्तिमंगलमाटे पोतानां गुरु श्री चारित्रविजयजी महा-
राजनी स्तुति करे ठे.

लब्ध्वा यदीय चरणाम्बुजतारसारं ॥
स्वादच्छटाधरितदिव्यसुधासमूहम् ॥
संसारकाननतटे ह्यटतालिनेव ॥
पीतो मया प्रवरयोधरसप्रवाहः ॥ १ ॥

वंदे मम गुरुं तं च, चारित्रविजयाभिधम् ॥
परोपकारिणां धुर्य, दत्तानंदकदंबकम् ॥ २ ॥ युग्मम् ॥

हीनपुण्या न पश्यन्ति, रागांधास्तत्त्वसंस्थितिम् ॥
लाभेऽलाभफलं चैव, लभन्ते ते नराधमाः ॥ १ ॥

समाप्ताविमौ ग्रंथौ गुरुश्रीमच्चारि-
त्रविजयमुपसादात् ॥

